کە لە شەش دەترسێت؟.. زگار عومەر

ناسنامەی کتێب
ناوی کتێب : کۆمەنیستەکان لە شەرش دەترسن
بابەت: چوار چاوپێکەوتن
نووسەر : ژان پۆل سارتەر
وەرگێڕان : شوان ئەحمەد
لە چ زمانێك وەرگێڕان کراوە سەرچاوەکەی : ئاماژەی پێ نەدراوە
لەلایەن وەرگێڕەوە لەلایەن خاوەنی بڵاوکراوە (ڕێکخراوی ئازادبوون)
چاپخانەی: کاردە
تیراژ: ٥٠٠ دانە
نرخ: ٤٠٠٠ دینار
نۆبەتی چاپ: چاپی یەکەم- ٢٠٢٣

ئەم کتێبە لە زۆر ڕووە گرنگی خۆی هەیە، ڕوویەکیان هێزی بزواندنی کۆمەڵایەتی " گەنج" ڕوونە کە گەنجان لە سیاسەت بیبینن، ڕووەکێتری بریتیە لە ڕەخنەی فەیلەسوفێکی گرنگی وەکو سارتەر کە تەنیا وەکو فەیلەسوف بەشداری نەکردووە لە شەرشی ١٩٦٨ فەڕانسا بەڵکو خۆیشی چالاکوانێکی بەر لە شەرش و دوای شکتی شەرش بووە.
بیروڕاکانی لەم چاوپێکەوتنانە بۆیان کراون زادەی ئەزموونی مەیدانیی شەشەکەو ئەو چوارچێوە مێژوییەی جیهانە کە لەو سەردەمی (١٩٦٨) زاڵ بوو بەسەر بارودۆخی سیاسی و ستراتیژی دونیا بە تایبەتی ئەوروپا لە ژێر سایەی هەردوو جەمسەری سۆڤیەت و ئەمریکا.
بە تێگەیشتن لەم کتێبەو لە شەرشی ١٩٦٨ لە فەڕانسا ئەبێ ڕوگەز سەرکیەکانی پێك هاتەی دونیای ئەو سەردەمە بخوێنێ ووە.لە نەو دونیای ئەو سەردەمەدا جیهان لە نەو شێوەیەك ڕووداوی گەورەدا خۆی پێناسە دەکرد بە تایبەت بە لە ڕووی سیاسی و دووبارە پێدابوونەوەی " ئومێد" بە بزوتنەوەی چەپ کە ئەو دەمە هێزموونی نێك تەنیا بەسەر بزوتنەوەی چینی کرێکارو توێژکانیتر هەبوو بەڵکو ببووە پەرچەمی سیاسی جیهان بینی بزوتنەوەی خوێندکاران نێك تەنیا لەفەڕانسا بەڵکو لە زۆربەی ئەو وڵاتانەی بەرنگاری گەورە لە ئارادابوو.
یەکێك لە خاسیەتە گرنگەکانی ئەم شەشە، بە تایبەتی لە کانونی بەرەوبردنیدا بریتی بوو لە یاخی بوونێکی ووردنێك تەنیا دژ بە

سیستەمی کاپیتالیزم ، بۆکو یاخی بوونیش بوو لەو بلۆکە مۆزوویەی کە شوناسی چەپی لە ئاستی دونیادا مانەپەل کردبوو. لە سەر ئاستی نەتەوییدا و لە زنجیرە ووداوە مۆزوویەکانی بەر لە شۆرش، ووداوەکی گرنگ ووی دا لە تێك شکاندنی تابوویەکی گەورە کە بریتی بوو لە :- ئاپەرتی خرۆشۆف دژ بە جۆری دەسەاتدارێتی ستالین لە ساڵی ١٩٥٦ دا لە پاش مردنی ستالین. ئەم ئاپەرتە کە لە سەنتەری ئەو فەرمە لە کەمۆنیزمی سەدەی بیست بەاوکرایەوە، درزێکی خستە نەو ئەو دیوارە بیروکراسیەی کە نزیکەهەشت نەوەیەکی نوێ لە گەنجانی کەمۆنیست سەر لە نوێ بنیاتی ئەلتەرناتیڤی کەمۆنیستی بکەنەوە لە دیدگاو لە پراکتیسدا. دوای ئاپەرتەکەی خرۆشۆف دوو جار لە ماموستا هەبوو لە گەڵ ئەم ئاپەرتەدا،دونیای سەرمایەداری لە بلۆکی ڕۆژئاوا کردی بە کەرەستەیەکی پڕوپاگەندەی شۆڕشی سارد دژ بە کەمۆنیزم ، مامۆستایەکیتریش بریتی بوو لە قوتابخانەی ئەم دەرفەتە بە بەرژەوەندی کەمۆنیزم .

بەشی زۆری بەرهەمنگارێکانی خوێندکاران وبزوتنەوەی کرێکاری لەسەرەتای شەستەکانادا هەڵوەستەی فەرمییان بریتی بوو لە تازەکردنەوەو دووبارەکردنی کەمۆنیزم و موتوربە کردنی بە تێوانینی تازە و ئاکشنی جەریئانە نەك تەنیا لە ئاستی نەوخەیی وەاتەکاندا، بۆکو لەسەرئاستی نەونەتەوییشدا و ئەو کۆشو گرفتانەی کە بوعدی جیهانایان هەبوو چەشنی؛ قەیرانە ئابوریەکان، شۆڕشکان وەکو شۆڕشی ڤیتنام، خەباتی گەلانی ژێردەستەی کەلەنیالیزم بە سەربەخێیی هتد.

تێوانینی دیدی سیاسی ئەو بزوتنەوەیەی شۆڕشی فەرەنسای بەرپا کرد،سەرەڕای ئەوەی هەرەمکی پتەوی سیاسی نەبوو بەڵام بەچونیان لەبەرامبەر هەموو ئەو مەسەلانەی لەسەرەوە ئاماژەیان پێکرا زۆر ڕوون ئاشکرابوو. بزوتنەوەی دژی شۆڕ کە لە ئەمریکاش تەشەنەی کردبوو ئاا نەبوو لە وەستانەوە دژ بە شۆڕشی ڤیتنام و خانە کردنی وەکو شۆڕشکی ئیمپیریالیستی و دژە ئازادی. لەبەرامبەر خەبات بە سەربەخێیی گەلانی ژێر دەستەش؛ ئەم بزوتنەوەیە یەك دیدی زۆر ڕوونی هەبوو کە داوای کشانەوەی دەسبەجێ ی سوپای ووڵاتانی خۆیان دەکرد لەو ووڵاتانەو پشتگیری شۆڕشیان دەکرد.کاتێکیش ئەم شۆڕشانە سەرکەوتنیان بە دەست هێنا، ئاستەوخێ بوون بە مۆتیڤکیتری مۆعنەوی بە ئەم بزوتنەوەیە نەك تەنیا لە فەرەنسا بۆکو لە شارە سەرکیەکانی ئەم سەرو ئەوسەری دونیا وەکو بلفاست و بەرلین و مارلبۆرن ومەکسیک.

چەند مانگێك بەر لە دەستپێکی شۆڕشی ساڵی ١٩٦٨ لە فەرەنسا ، بزوتنەوەی خوێندکاران لە مانگی ١ و ٢ ی هەمان ساڵ لە شاری بەرلین

کۆنگرەیەکی نەو نوێنەرایەتی بەست بۆ ئاڵوگۆڕ کردن و ئارایشت دانی هەڵوێست و ساغ بوونەوە لەسەر چۆندین پرسی گرنگی ئەو سەردەمە. گرنگترین پرسکانی ئەو کۆنگرەیە ئەوەی گرێ دانی خەباتی کرێکاران و بزوتنەوەی خوێندکاران لە دروست کردنی گەڵانکاری چییە ؟ هەلوێست بەرامبەر شەشی قۆناغەکانی ، ئەوەی " تۆندو تیژی " لە شەشدا لە ئۆجێندای گەرمی ئەو کۆنگرەیە بوو، داستوخش دوای ئەو کۆنگرەیە بوو کە خوێندکاران یەکەم جار لە ئیتالیا ئاکشنی گەورەی سەرتاسەریان بەڕێوەبرد.
شەشی ١٩٦٨ لە فەرەنسا تەنیا بە چەپی نوێ گرنگی نەبوو وەکو " دەرفەت و ئومێد " بەڵکو بە دوو هۆقیبی جیهانیش سەرئێشەیکی مێژوویی گەورە بوو. ئەم دوو هۆقیبە؛- کە لە لایەك سەرجەم ووڵاتانی دونیای کاپیتالیزم دەگرێتەوە، لە لایەکیتریش ئەو بلۆکەی لە ژێر شوناسی کۆمۆنیزمی سۆڤیەتی بیست هەبوو (قوتبی سۆڤیەت) دەگرێتەوە .
هەردوولا دژایەتی زۆریان هەبوو دژ بەو شەشە و لەلای ئەوان گرنگی ئەو شەشە وەکو "هەشە " ی داستوخ ئەزمارکرا هەم لە دونیای لیبرال هەم لە دونیای بیروکراسی کۆمۆنیزمی سۆڤیەتی بیست. ئەمش یەکەك لە هۆکارە سەرکیەکانی شکست پێهێنانی شەشەکە بوو.
هەردوو قوتب جۆرێك لە هەڵوێستی نێونسراویان یان نافەرمیان هەبوو لەوەی کە ئەم شەشە نابە سەرکەوە. حیزبی شیوعی فەرەنسی لە وەیی مێژوویەوە تا ئێستا بەوە تاوانبار دەکرێ کە لە پاڵ فاکتەکانی تۆندوتیژی سیستەمی عورفی و سەربازی ئەو دەمەی فەرەنسادا، ئەویش هێزی هەبوو لە ئارایشت دانی مەیدانیی ئەم هێکەوتنە جیهانیەی دژ بە شەش.
ئەو حیزبە، ئەو دەمی یەکەك بوو لە حیزبە هەرە گەورەکانی فەرەنسا و زۆربەی سەندیکاو یەکێتیە کرێکاریەکان لە ژێر نفوزو هێژموونی ئەودابوون.هێژنامەی هێژانەو هەفتانەو چۆندین چاپخانەی کتێب و بڵاوکراویتری لە ژێر دەستا بوو. ئەندامانی حیزب لە ژێرەوە هێژانە تەکۆشی شەرش بوون، بەڵام چۆندین سەرچاوەی مێژوویی ئاماژە بەوە دەکەن کە هێبەرایەتی ئەم حیزبە بە فشاری سۆڤیەت لەسەرەوە بە نهێنی لەگەڵ حکومەتی دیگۆل خەریکی سەودا بوون بە کۆتایی پێهێنانی شەش .
ئەمە لە کاتێك بوو کە لە هێژانی کۆتایی ئایاری ١٩٦٨ مانگرتنی گشتی کرێکاران وجوتیاران قوتابیان وفەرمانبەرانی دەوڵەت گەیشتە ئۆپۆی خۆی و یەکەم جار بوو لە مێژوویی جیهان ١٠ ملیۆن کەس لە مانگرتنی گشتی ووڵاتێك بەشدار بن. حکومەتی دیگۆل ئۆفەری زیادکردنی لەسەدا بیستی خستە بەردەم سەندیکا ئیفەرمیستەکانی کرێکاران کە بەشێك ئازی نەبوون و بەشێك لەوان ئازی بوون و

بانگەشەی ئەویان دەکرد کە با مانگرتن بوستە چونکە ئەمە مەرجی دیگەل بوو.
دیگەە پشنیاری ئەوی کردبوو بە حیزبی شیوعی فەرەنسی کە ئەم شەە لە هەبژاردن ساغ بکرتەوەو ئەوان لە هەبژاردن پشکی زەرتری دەساتیان بەردەکەوە. حیزبی شیوعی خشی متمانەی تەواوی بەوە هەبوو کە لە هەبژاردن دەنگی زەرینە دەهنت. ئەم " دەنیایە " مەرجدارە بریتی بوو لە کتایی پهنانی مانگرتن و شەش .
چەند سەرچاویەکی حیزبی شیوعی فەرەنسی ئەم هەلوستەی خیان وەکو بەرگە گرتن لە خوەن شتن و شەی ناوخلە قەەم دەدەن و ئەوان لەو باوەەبوون کە ئەزموونی ئیسپانیا لە فەرەنساش دووبارە دەبوو، بزوتنەوەی چەپ وکرکاران خەتانی خوەن دەکران و بەرەی استیش بە دەسکەوتی باشتر سەردەکەوت، هەندك لەکدانەوە ئەم هەوستە بە عەقلانی لە قەلەم دەدەن و هەندکیش بە سات و سودا بە شەش.
استە شەشی فەرەنسای ١٩٦٨ تەمەنی لە هی کەمەنەی پاریس لە سالی ١٨٧١ دا کەمتر بوو، استە ئەویش چشنی کەمەنە سەرکوت کرا و بە زەبروزەنگی سیستەم کتایی پهات، بەام لە ەووی پرنسیب و مەژووداً فاکتی " دەرفەت و ئومەد " ی هشتا بە زیندوویی ماوەتەوەو درەژای هەیە! تەنانەت زەربەی ەخنەگرانی بالی چەپ لە ئەمەدا هەمکاریی نەوان بزوتنەوەی ئەمەی خوەندکاران و کرکارانی سالی ٢٠١٨ لە ئەمەی فەرەنسادا وەکو کلتورو ەحی ئەم شەشە پناسە دەکەن. هەر لەبەر ئەمەشە سەرکی ئەستای فەرەنسا ماکرەن بانگەوازی ئەوی دەکرد کە دەوەت بە فەرمی یادی ئەم شەشە بکاتەوە! دیارە نەك وەك لە ئامەزگرتنی ئامانجکانی ئەو شەرشە، بەکو وەکو چەند ئەنجامگیریەکی " ئازادی " تاکە کەسی بە تەگەیشتنە لیبرالیەکەی، بە دزین و تاان کردنی بەها سەرکیەکانی ئەم شەشە.
لە سالی ١٩٦٨ لە فەرەنسا ؛ تەنیا کارگەکان لە لایەن کرکاران و فەرمانبەران داگیر نەکرا، بەکو پرسی " خەباەوەبردنی " کارگەو دام ودەزگاکان لە لایەن چینی کرکارەوە وەکو پرسەکی ئیداری شەش خرایە ەوو، تەنانەت چەند ەژەك بەر لەسەرکوت کردنی یەکجارەکی شەش چەندین کارگەو دامەزراوە لە لایەن خیانەوە بەەوە دەبران .
لە ١٩٦٨ی فەرەنسادا؛ یەکەم جار بوو لە مەژووی مەدەرنە " زانکە " لە ئاستەکی مەیەدانی بەربەاودا بتە دەرەوە لە دیکەی ئەریستەکراتی ئەکادیمی بتان. زانکەکان داگیرکران لە لایەن خوەندکارانەوە، ەژانە دەیان سمیناری فیکری و فەلسفی و سیاسی بەەوە دەچوو. پرسی سەرکی ئەم بزوتنەویە لە زانکە تەنیا ئەوە نەبوو کە ەی چەپ لە زانکە چیە ؟ بەکو پرسیارەکی قوتربوو، پرسیارەکە ئەوەبوو چۆن دەکرە زانکە ببتە کەرستەی دروست کردنی

گەنکاری پیشەیی و شەشگەانە لە کەمەگە؟
هەمان ئەم پرسیارە سەرکیە دەبە وگرنگە چەپ لە ئەمەدا لە خەی بکات ! نەك تەنیا وەکو ئەوەی کە گروپەکی گەورەی کاریگەری کەمەایەتی چەشنی " گەنجان" لە زانکەکانن، بەکو وەکو ئامادە کردنی دەخی هاوچەشنی ئەم شەشە لە بواری هەمکاریی چینایەتی و پشەوایەتی. چونکە ابەرانی بزوتنەوەی کرکاری لەو سەردەمە لە پاە گەزی چەپ بوون، ەشنبیری وبیرتیژی سیاسیەوە، لە ەووی دیمەگرافیای کەمەایەتیەوەش بەشی زەریان " یاخی" بوون و " گەنج" بوون کەیانی دەکردەوە.

گەڤاری زمان و زار ژمارە ١١

[بە خوەندنەوەی ژمارە ١١ی گەڤاری زمان و زار کلیکی ئەرە بکەن..]

Zman_W_Zar11Download

قەیرانی ناسنامە و تەنگژەی ناسیونالیزم لە کوردستان..
ستیڤان شەمزینی

ئەگەر خەمان روبەووی پرسیارکی لەم جۆرە بکینەوە: داخە لە مپەرکانی بەردەم ناسیونالیزمی کوردیی چین؟. خەی لە خیدا ئەم پرسیارە کەشە ئامانجە، راستتر وایە بەین فاکتەرکانی دروستنەبوون و نەخەمینەی ناسیونالیزمی کوردیی چین؟، بەچەی بزووتنەوەی (نەتەوەیی) کورد یان بزووتنەوەی کوردایەتی نەیتوانیوە کەشەیکی ناسیونالیستی بە خەی ببەخشێت؟ بەنام پرسیارکە لە فەرمی یەکەمدا بەو جۆرە داەژراوە وەك بەیی کورد ناسیونالیزمکی هەبووبێت و ئەستا ئاستەنگ و قەیرانی تووش بووبێت، سرووشتی قەیران وایە

دەکەوێتە دوای شتەکانەوە نەک پێشیان، ئەگەریش قسە لەسەر لەمپەرەکانە، پەموایە کاتەکە درەنگتر لەوەی ئەمە گفتوگۆی بۆزنتی لەبارەوە بکەین، بەو پێیەی لەناو جیهانەکی گەلاودا، ئەمە لەبەردەم کەمەک ئالنگاریی گەورەداین لە ئاستی دنیادا، لە نموونەی گەلانەوەی مەتەکەی جەنگ و قەیرانی خوراک و کەشی ئاوی شیرین و هەلشە ئیکەلۆژیەکان (ژینگە)، لە سەرو هەموو ئەمانشەوە براوینەتە نەو جیهانکەوە بەم زووانە دەکەوێتە ژێر رکەفی ژیریی دەستکردەوە، داهاتوو بەرەو ئەو وەستگەیە دەلوات ئەم زیرەکییە پاشگری (دەستکرد یان پیشەسازیی) لە خەی بکاتەوە، ببێتە تاکە هەشی رەسەن و هەسوەنداری جیهان. لەو چەند مانگەی پەشوودا مژەی ئەوە بووم چەند بروسکەک شیعرەک بنووسم لە شەوی ئەفریزمدا لە یەکەکیاندا نووسیم (ئایندە ئەوندەی بە رابەتە بە مرۆڤ نییە). هەشتا رابەتەکان توانای بنکردنیان نییە و دەکرێت لەلایەن مرۆڤەوە بەرزەفت بکرێن، بەڵام ئایا ئەمە تا سەر بەم شێوەیە دەبێت؟ بگوومان نەخێر. رەژەک دێت مرۆڤایەتی دەکەوێتە بەردەم مەردەزمە راستەقینەکەوە، رابەت دەبێتە سەرداری و لە بری خەی هەموو چشتەکی بە هەدەبژارەت و ئەوەی پەی دەڵێن (ویستی ئازاد) دەبێتە سەراب، هەنووکە زیرەکی دەستکرد لە ئافراندنی بوونەوەرەکی تری جیا لە مرۆڤ کە هەشی بەخەی بێت و دروستتر بیر بکاتەوە، ئەمە چیمان پێ دەکرێت لەگەڵ ئەو عەقڵە ئەبسترەکتەی کە دەبێتە فەرمانڕەوا؟، ئەوسا بەزەییمان بەخەماندا دێتەوە کە سەردەمی دەسەڵاتی مرۆڤ بەسەر مرۆڤدا ناوبنێنین (رەژگاری زەڕین) مادام ئەم عەقڵە هەر لە ئەستاوە توانای ئەوەی هەیە بگەی دەیەمی سەمفەنیای بیتهۆڤن بەوپەڕی کوالێتییەوە تەواو بکات. تا ئەو رادەی مستەفا سلەمان خاوەنی کەمپانیای (Deep Mind) بە پەرەپەدانی زیرەکی دەستکرد پار ساڵ لە کاتی بەاوکردنەوەی کتێبەکەیدا (شۆپەلی داهاتوو- the coming wave) کە یەکەک بوو لە پڕ فرۆشترین کتێبی ساڵی ٢٠٢٣ بەر پشەکییەکی زەر جیاواز و تایبەت دەکەوین لە ئامادەکردنی کرێنەلۆژیەکی تایبەت بە گەشەندنی شارستانی و تەکنەلۆژیی، لەوەدا بلیمەتی نووسەرەکەی بە تەواوەتی دەردەکەوێت پش ئەوەی ئاشکرای بکات تەنانەت خودی ئەم پشەکییەش لەلایەن زیری دەستکردەوە هاتووەتە نووسین. ئەمش وای لە نووسەری کتێبی شەشی پیشەسازیی چوارەم- ٢٠١٤ (کلاس شواب) کرد لە پاش نە ساڵ بڵێت ئەوەی من وەک ئەگەرەکی دوورتر و خەیاڵی زانستی پشبینیم دەکرد ئەمە هاتووەتە دی و فاکتەکی راستەقینەیە.
ئەگەر بگەڕینەوە سەر کرەکی تەوەری سەرەکی، کورد بەدرەژایی مەژوویەکی بەرین و دوور و درێژ بەهەکارگەلەکی زەر کە لەم

پانتاییەدا بواری ژماردنیمان نییە، گەلێکی دابەشبوو بووە بەسەر هەز و عەشیرەکاندا، ئەگەر بە باندەری یوقاف نوح هەراری قسە بکەین و دەقاودەق تەزکیەی لە هەمبەر جیاوازیی نەتەوە و خەڵ پیادە بکەین بەسەر دەخی کوردییەدا، ئەوەی پێی دەوترێت نەتەوەی کورد زۆر تازەیە، بەو پێیەی کەبوونەوەی خەڵک لە چواردەوری یەکتری تەنانەت لەو شوێنە بە هەڵناونراوانەشدا بە شار، لەسەر بناغەی یەکتر ناسین و پەیوەندیی خوێن بووە، خەڵ بە تەنیا پەیوەندییە خوێنییەکان ناگرێتەوە، بەڵکو هەمایەک بە ئەو گروپە کۆمەڵایەتییە چەند سەد کەسییانە لە پێش شەشی کشتوکاڵییی لە دەوری یەکتر جەم دەبوونەوە، ئەم قەناغەش پەڤاژەی ژیانی سرووشتییە، کە مەدەنییەت بە مانای ئەرستێیەکەی یان پەیمانی کۆمەڵایەتی بە مانا رەسەنییەکەی لە ئارادا نەبووە. بەم هەکارە کوردبوون بریتی نەبووە لە پەیوەستبوون (ئینتما) بە نەتەوە هێندەی پەیوەستبوون بووە بە خەڵ، لە چوارچێوە هەرە گەورەکەشیدا بە هەز یان ناوچە و میرنشینێکی دیاریکراو، کوردبوون دیاردەیەکی تازەیە، لە کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەوە دەستپێدەکات کە بە (لە دایکبوونی نەتەوەیەک) ناوزەد دەکرێت، بەڵام لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەمەوە وردە وردە لەنەو نوخبەدا گۆشە دەکات، لەگەڵ سەرهەڵدان و شەشکانی کورددا، بە تایبەت لە بزووتنەوەی ئەیلوول و شەشی نوێ لە باشوور، لە رۆژهەڵات و باکووریش لە هەشتاکانەوە، کوردبوون دەچێتە قەناغێکی باڵاترەوە، بەو هەکارەی بە یەکەمین جار کەی نەتەوەی کورد لە چوارچێوەی ئەو شەشانەدا (سەرباری هەر رەخنەیەک) جەرەک لە ئاوێتەبوون لەنەویاندا دروست دەبێت، چیتر ناسنامەی ناوچەیی و خەڵکی ناتوانێت بەسەر ناسنامەی کوردبووندا زاڵ بێت، لە بەداخەوە لەم سێ سەڵەی رابردووەدا مەوداکە تەسکتر بووەتەوە بە بنەماڵەییکردن و هەزگەرایی و بە ناوچەییکردن جگەی کوردبوونی گرتووەتەوە بە تایبەت لە باشووری کوردستان. لەگەڵ ئەمەشدا هەشتا کورد بە مانا مودێرنەکەی خاوەنی ناسیۆنالیزم نییە، ئەوەی بە ناسیۆنالیزمی کوردیی ناو دەبرێت تا ئەمڕۆش بیرێکی هەمەکی نەبووە ئەوەندەی ئایدیایەکی نوخبەییە و وەرنەگەڕاوەتەوە سەر بەستێنە کۆمەڵایەتییەکە، لەرەدا ناچارین کەوانەیەک بکێنەوە ئاماژە بەو ئایدیا کاە و کزە بکەین لە مەم و زینی ئەحمەدی خانیدا بکەین کە ئەگەر پێش رسکانی ناسیۆنالیزمی ئەوروپی نەکەوێت، بگومان هاوکاتی بووە، بەڵام ئایا ئەم ئایدیا پڕەی پەدرا یان نا؟ کاری من و تۆ ئەوەیە بپرسین بیرەکەی ئەحمەدی خانی بۆچی ناسیۆنالیزمی بەرهەم نەهێنا؟. خە ئەگەر دیقەت لە پاشگری (سازیی) پاش چەمکەکانی نیشتمانسازیی، نەتەوەسازیی یان دەوڵەت نەتەوە بدەین هاوواتای

شەلان و سازکردنی شتەکە لە مەتریالێکی خاو کە خەی پشتر بە شێوە سرووشتییەکەی لە ئارادایە، بەڵام هیچ کێشەسازییەکی نییە. لەرەوە دەلاقەیەک بە ڕووی پرسەکی گەلەک گرنگدا دەکرێتەوە، نەتەوە لە ڕگەی هەشیاریی ناوکیی گەلەکەوە دێتە ئارا، ناسیۆنالیزم دروست دەکرێت نەک بێت دروست بکرێن، وەک چۆن زیاد لە بیست دەوڵەت بە عەرەب دروستکرا و پاشان وا هەدی هەدی و یەک یەک هەڵیاندەوەشێننەوە. جارێکی دیکەش بیرتان دەخەمە پێژەکەی خانی لە سەدەی حەڤدەدا (مەم و زین) دەکرا پشبخرێت و بکرێتە هەوێنی ناسیۆنالیزمەک بە کورد، بیهێننە بەرچاو گوێ مەموزینی بینووسیبا و ئەحمەدی خانیش فاوست یان ژانەکانی ڤارتە!!. لە کاتێکدا ئەحمەدی خانی (١٦٥١-١٧٠٦) مەم و زینی لە ساڵی ١٦٩٢ نووسیووە، بەڵام یەهان گوێ (١٧٤٩-١٨٣٢) بەرگی یەکەمی (فاوست)ی لە ساڵی ١٨٠٨ و بەرگی دووەمی لە ساڵی ١٨٣١ بڵاوکردووەتەوە، ئۆگەر بەراوردێکی مێژوویی بکەین مەم و زین ١١٦ ساڵ پێش بەرگی یەکەمی فاوست کەوتووە. ئەربیلی لە ساڵی ١٩٣٨دا مەم و زین لە ئاستی (جەنگاوەر لە پستی پێنگەدا) ڕووستاولی بە گورجییەکان و (شانامە)ی فیردەوسی بە فارسەکان دەنرخێنێت.

ناسیۆنالیزم دەرهاویشتەی سەردەمی دوای ڕێنسانس (هەستانەوە)ی ئەوروپییە، کەرپەی شێشی پیشەسازییە، دروست ئەو کاتەی جۆن لۆک و هەبز و ئەو بیریارانەی پاش ئەوان کەوتن، جەخت لەسەر گرنگی دەوڵەت دەکەنەوە، ئەمەش هەڵەکە لە (سینیکا) لە سەدەی یەکەمی زاینییەوە دڕێژ دەبێتەوە. کڕەکی ئایدیای ئەوان لە بارەی دەوڵەتەوە بریتییە لە ڕاگرتنی باڵانسی نێوان خێزک و فەرمانڕەوایی، ئەویش لە ڕگەی پێیمانێکی کۆمەڵایەتییەوە، ئەمە بە شێوەیەکی سەرەکی بابەتی فیلۆسووفانی دوای ڕێنسانس بووە، بە تایبەتتر دەتوانین چاوێک بە کتێبی (لیڤیاسان))ی هۆبزدا بخشێننەوە. ئەمەش لە دوای شێشی فەرانسییەوە بووە بە ئایدیایەکی نوێتر و خێی لە پێژەی ناسیۆنالیزم (دەوڵەت نەتەوە)دا فەرمانڕەوا کرد. لەگەڵ ئەوشدا ناکرێت باز بدەین، ئەو ئەم بیرەی پشخست بریتی بوو لە ژورنالیزم (ڕۆژنامەوانی)، کەچی ڕۆژنامەوانی کوردیی بە نزیکەیی سێ سەدەیەک لە مێژووی ڕۆژنامەوانی جیهانی دواکەوت!، ئەمە دەزگەی بە خێی شایانی لە وردبوونەوەی زیاترێ، چوونکە ئەو هەشیاریە فیکریە لە ڕۆژنامەکانەوە پەڕەی پێدرا. ئیدی دەوڵەت نەتەوەکان لە وڵاتانی خۆرئاوایی لە دامێنی ئەم هەشیاریەوە بوونە فاکت. لە خودی دەوڵەت لە مانا دێرین و مودێرنەکەیدا زادەی پێڤاژەیەکی پشکەوتنی شارستانییە و لە پێچکی مێژووی پێیدا بووە و ڕێی وەرگرتووە، دشە سەردەمی پووکانەوەشی هەبێت کە زۆر دوور نییە لە ئستادا بە

تایبەت بەهەی گۆشەکردنی تەکنەلۆژییەوە. نابەت ئەوەش لە بیر بکەین ناسیۆنالیزم هەمیشە دەوڵەتی دروست نەکردووە، بە نموونە لە کەمەگەر فرە نەتەوە و کولتوورەکاندا لە نموونەی ئەمریکا یان تورکیا سەرکردەیەک دەوڵەتەکی بەهێزیان بنیات ناوە، تەنانەت وڵاتانی عەرەبی هەندەی ناسیۆنالیزم دەگەی لەدان نیو ئەوەندە خزمەتی نەکردن، چوونکە داستانی ناسیۆنالیزمی عەرەبی دیاردەیەک بووە لە زانکۆکانی بەیرووت و سەربەن دروستکرا، زەرینەی ئەوەی ئەمڕۆ پێی دەگووترێت دەوڵەتانی عەرەبی بە بەیار یان پێش دەرکەوتنی ناسیۆنالیزمی عەرەبی رەنران بە پێی ئەو دیزاینە سیاسیی و ئابووریانەی ئیمپریالیزم و وڵاتانی زلهێزی دەیانخواست.
وەک خۆم لەبەری ناسیۆنالیزم زیاتر بەوام بە (کوردبوون)ە کە لە جەرگەی سرووشتیەوە بیگوازینەوە بە کۆشێکی فیکریی و فەلسەفیی، ئەوەش بە پاپشت و لەسەر بنچینەی شارستانی بونیاد دەنرێت، بە نموونە شارستانێتی سەمەری بناغەیەکی پتەو و دەتوانین بڵێ بگۆڕینەوە و لەوەو دەستپێبکەین لە سەنگەی ئەوەی ئەمە تاکە میراتگری راستقینەیانین. پەویستە پێش هەر کارێک بە ئەفسانە و داستان و کەلەپوور و مەژوومانەدا بچینەوە، لەوەو دەتوانین لەجیاتی ناسیۆنالیزمێکی بەربەریی خرئاوایی، بیرکی کوردیی پوختەکراوی مرۆڤدۆستانە هەڵهێنجین. ئەوەی مەبەستی ئەزە جیایە لە تیرێزەکانی ئەجەلان کە بە گەڕانەوە بە شارستانییەت دیرکیەکانی میزۆپۆتامیا هەمووان لە خوانکدا کە دەکاتەوە، بەڵام لەم خوانەدا کورد لەلای خوارەوە و لەسەر پاپووچێ شەی تورک و فارس و عەرەب دانیشتووە. باس لەوە دەکەم کوردیان باپیرانمان لە مەژوودا رەگەکی بەرجەستە و کارایان هەبووە لە خستنە سەر پێ و شوێنپەدانی شارستانێتیدا هەبووە، ئەمە سەرمایەیکی قەرجواڵ و پۆتنسیاڵکی هەرە گەورەیە لە پشتمانەوە وەک وتم بە تێپەڕاندنی (کوردبوون) لە بابەتکی دیترمینیستییەوە بە بیرکی پوختی کوردیی کە تێیدا مرۆی کورد هەست بە ترانسەندێنتاڵیتی (شکۆمەندیی) خۆی بکات. پرسیارەکە ئەوەیە کورد ئەمە بە ناکات؟. هەرچەند سەردەهێنم و دەبەم بەرسڤکەم نییە. ئاخر بۆچی دیموکراسی لە دەوڵەت شارکی وەک ئەسیناوە کە هەندەی گەڕەککی سنە یان سلەمانی ئەستا نەدەبوو کە نە کێلە نە ژن مافی بەشداریان تێیدا نەبوو، تەنیا بە پیاوە ئازاد و خانەدانەکان دروستکرابوو، دەبێتە ئیدیاڵ و سیستمکی یونیڤرسا؟ ئەی بۆچی ئەمە کە بەگەڕەژووییەکان نیشانیداوین هەزاران ساڵ بەر لە ئەسینییەکان سیستمی کارگێڕیی و یاسایی تەکمەتر و باشترمان هەبووە بۆی نەگۆڕینەوە و نەیبووژێنینەوە؟.جیا لەوە سەدەی نەزدە لەبەرچاو بگرن هەلیەد گوندکی بچووکی نەناسراو بوو، ئەی ئەستا

چی؟ بۆچی هیچمان هەیە و بە ماوەتەوە لە دەرەوەی شەوازی پەسەندی هەلیدیی؟. هەکاری ئەمە هەرچییەک بێت پەموایە سووچی خەمانە کە خەریکە ئاسیمیلە بووین. بە جۆرێک تووشی ئالیناسیۆن (بێخەنامبوون) کراوین پەمانوایە تا کاروانێکی ئەمە لە عەجەم نەگەیشتەوە ئەمە دانەراوەکانی شارستانین. ئەحمەد موختار جاف لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا لە دەقە شیعرێکدا دەنووسێت: (لە خۆ هەسن درەنگە میللەتی کورد خۆ زانەرتانە). دوای نەوەد ساڵێک هەشتا پەناچێت میللەتی کورد لە خۆ هەستابێت، بۆتایبەت دەساڵات بە دەساڵاتی رەشنبیریەوە خوازیارە (میللەت) هەر لەو خەوە قووڵدا بمێنێتەوە، لە بری هەشیاریی راستەقینە خراوەتە دەریای زۆر هەشیاریەوە. لە زنجیرە دراماى (یاریی تەختە پادشایەکان)دا کاتێک، ڕەب پرسیار لە کاتلین دەکات: (بۆچی کەسێک هەیە دەیەوێت بران بکوژێت؟) لە کاتێکدا ئەو مندااڵێکی لاوازی خەوتووە!. کاتلین لە وەاڵمدا پێی دەڵێت دەتوانین لە پرسیارەکە وەاڵمەکە وەربگرینەوە، ئەوسا ڕەب بە تانێکی لەسەرخۆتر دەڵێت: (کەسێک هەیە لەوە دەترسێت بران لە خۆ هەستێت), کورد (بران)ێکی هەزاران ساڵەی خۆ لە کەوتووە و وەک بەڵەی تووشی ئالزهایمەر بووبێت، ڕابردووی خۆی بیر نایەتەوە.

نەگبەتییەکە ئەوەیە هەشتا خەڵکانێکمان لە ئاستی دەستبژێردا پەیانوایە ئەمە بە هەی سەلاحەدینی ئەیوبییەوە (لەڕدا وەک فیگارێکی دیرەکیی سەیری دەکەین) سزا و نەفرەتی ڕۆژئاوایەکانمان بەسەردا سەپێنراوە، وەک بەڵەی ناسیۆنالیزمیش کایەکی تری ناو سیستمی بڕخاریی بێت و بایکۆتیان کردبین، نەخێر وا دەهزرێم ناسیۆنالیزم لە تەوانینی میللەتکەوە سەرچاوە دەگرێت لە بڕامبەر خێدا، ئایدیایەکە لە ئاوازی دەستبژێرکەوە دەپەیتەوە بە ئیرادەیەکی کۆلێکتیف، ئەو ئارگومێنتی هەردەم سەلاحەدین دەکاتە بیانووی بەبەشکردنی کورد لە دەوڵەت نەتەوە هیچ نیازێکی ئیمپریالیستی و کۆلۆنیالیستیانەی مرۆڤی (سپی) ڕۆژئاوایی خە بەسەردارزان نابینێت، خە ئاگڕ وابوایە داگیرکردنی هیندستان بە تایبەت لە سەردەمی ڤیکتۆریدا چۆن پاساو دەدرێتەوە؟ ئەی قەکردن و لە ریشە دەرهێنانی دانیشتوانی ڕەسەنی پێست ڕەشی ئوسترالی بۆچی؟، ئەی دەستبەسەراگرتن و ئاپارتاید و تاڵانکردنی ئافریکا لە پێناوی ئەوروپای پاش هەردوو جەنگە جیهانییەکە چۆن پاساو دەدرێتەوە؟. ئەمە خەمان کارمان نەکردووە لە بواری مرۆڤسازییدا، دەنا لە بری ناسیۆنالیزمێکی لەبەرگیراوەی خۆرئاوایی کۆلۆنیالیستی، لەسەر شارستانێتی دەرینی میزۆپۆتامیا دەمانتوانی نموونەیەکی پێشکەوتووتر و ئیستاتیکیتری پێشکەش بکەین، بە تایبەت ئەمەی کورد

میراتێکی دوورماندیی مێژوویی هاوکارمان بوو، ئەوەی لە شارستانی سەمەریی بەجماوە بە پێی هەموو بەڵگە دیرکییەکان تەنیا کورد، تەنانەت بنەچەی زمانی کوردیی بە پانزە هەزار ساڵ پێش ئێستا دەگەڕێتەوە، بە نزیکەیش پێنج هەزار و چەند ساڵێک نووسینی مێخی لەلایەن باوانی کوردەوە (سەمەرییەکان) داهێنراوە کە زمانی کورد دەشتکییەکان بووە، شێوەی یەکەم (شێوەی کشتوکاڵی بە ناولێنانی ئالقین تەفلەر) لە وەرزی دووزمانەوە دەستپێکردووە کە بناغەی پێشکەوتنی شارستانێتی مرۆڤایەتی بووە، ئەمەش ئەو کوردانەی لە چیاکانی زاگرۆسەوە دابەزینە دەشتاییەکان نەک ڕەگی سەرکیان تێدا بینیوە، بەکو شێوەک بوو لەسەر دەستی ئەوان دەستی پێکرد. کورد ئەم مێژووە لە پشتی خەیاڵەوە نابینێت، مرۆی کورد کراوەتە ڕەبەتێکی ئەبستراکتی بە مێژوو و شارستانی و کولتووور بەدەر لە گرێی ستەکهەم، بە ویست و ئیرادەش کراوە، شتێکی بە نەماوەتەوە بە شانازیی پێوەکردن، بەپێچەوانەوە هار و سەرشێت کراوە بەرامبەر بە بوونی خۆی، وەها تێگەیندراوە هەمیشە گرێی (گازلایتینگ)ی هەبووە کە ئەوەش لە شانامەیەکە وەرگیراوە لە ساڵی ١٩٣٨دا نووسراوە، چەن هاوژینەک ئیرادە و ویستی ژنەکەی تێکدەشکێنێت تەنانەت وای لێدەکات بە دووەمی بوا بە بە توانایی و دەستوەستانی و تەنانەت شێتبوونی خۆی بهێنێت. کورد ناتوانێت بە ناسیونالیزمێکی هاوردەکراوی ڕەنراو لە ئاوەزی هێزموونگەرانەی خۆرئاوایی یان لەبەرگرتنەوەی شۆڤێنیزمی دەوڵەتانی دەوروبەری خۆی پێناسە بکاتەوە، پێشنەرترین کارەک بیکات خە رزگارکردنێتی لە هێزموونی کولتووریی و سیاسیی نەتەوەکانی تر، وەک ئاشکراشە کرەکی تێزی هێزموون یان هێزموونی کولتووریی لای گرامشی لەوەدا چە دەبێتەوە پێشمەرجی بەرزەفتی هەر تاک و کۆمەڵگەیەک دەستبەسەراگرتنی کولتوور و ئەندێشەیە لەم ڕەگەیەوە دەستبەراگرتنی هەموو شتێک ئاسانترە لەوەی بیری لە دەکرایەوە.

پەم خێشە ئاماژەش بە ئەوە بکەم (کوردایەتی) کەلەپوورێکی کۆنە و وەکامدەرەوەی ئەوسا و ئێستای کۆمەڵگەی کوردیی نەبووە!. پێموایە کوردایەتی کە لە پەنجاکانی سەدەی پێشووە کەوتە ناو ئەدەبیاتی سیاسیی کوردییەوە و پتر چەمکێکی (کاژیک)ییانە بوو، بە تازەیی کۆن ببووا، چوونکە ئەم کۆنسێپتە تیریزە نەکرابوو لەسەر کێشی عروبە و وەک کاردانەوەیەک لە بەرامبەر شۆڤێنی سۆشیالیستی ئەو سەردەمە گەاڵە کرابوو، هەر بەیە مانایەکی چەمکایەتی نەبوو، پتر وەک دەستەواژەیەکی میللی خۆی چەسپاند. تا ئێستاش بە کەس ڕوون نییە کوردایەتی چییە؟ پێناسەی ئەم چەمکە چییە لە ڕووی تیرییەوە، تەنانەت بوتنی (کاژیکنامە) نەیتوانیوە وەامێکی پە بە پێستی

ئەو بداتەوە، هەر کاژیکنامە بە خەی هندەی ریاکسیان بوو لە برامبەر هەژموونی فیکریی چەپی ئەو کاتدا، تیریزیکی نو نەبوو جگە لەو نیشتمانپروریە کلاسیکییەی لە حاجی قادرەوە تا بە ئەمە دگات هیچی تری نەخراوتە سەر. لە کتایشدا کوردایەتی نەیتوانی ناسیونالیزمی کوردیی بونیاد بنێت، لەرەدا دەبێت کەوانیک بکینەوە و بۆژین ناسیونالیزم وەک ئەوەی هەیە چ وەک چەمک چ وەک پراکتیس سرووشتکرد نییە بەکو بونیادنراوکی دنیای مودرنە کە بونیادگرایی و بیرمندە پست مودرنیستکان رتی دکەنەوە، بەام ئەمە مانای وانییە هەر بونیادنراوک لە خیدا باش یان خراپە، بەکو دکەوتەوە سەر ناوەکی ئەبژکە خی. ئگەر بیارە هەموو بونیادنراوک یان ناسرووشتییک خراپ بێت هەشتاش دەبوو مرۆف لە ئشکەوتکی پلاتە نەهاتبایتە دەر. هەر خودی شارستانی لە شەشی کشتوکالیی و داهنانی نووسینەوە تا دگاتە سەر ژیریی دستکرد و کوانتم فیزیک لادانن لە رسا سرووشتییکانی ژیان. بیە مرج نییە هەرچی بونیادنراوک هەیە رت بکینەوە، بەام بە وردبوونەوە لە ئنجامی ناسیونالیزم کە چەقکی ئوروپا بوو جگە لە ئاوشقیتز و ستمکاریی چیتری لکەوتەوە؟ با لەملاوە یوقال نوا هەراریکی (جوو)ش هەبێت جوانییکانی ناسیونالیزممان پ نیشان بدات!. لەرەدا مارکس ئاسا چن هیگەلایەوە، منیش ژستکی لەو چشنە لگە جمال نەبز دکەم کە لە هەوەکی بنبست و ناکامدا ویستی تیریزی ئەوە بکات کوردایەتی نە ناسیونالیزمە لە کشە رژئاواییکیدا نە بیری نتەوچتییە رژهلاتییکیە بەو فرمی لە رژهلاتی نوینەدا بوونی هەیە، ئەو بە ئەوی بە ئارگمنت بەمان بسلمنێت بیری نتەویی کوردیی چییە، کتبە بچووککەی کتایی پێدێت، لە روانگی ئزەوە ئەمە دەبێت بچینەوە سەر ئەم کتبە بە ئەوی پارادایمکی تر بە کوردبوون ببەخشین، واتە کوردبوون لە جەرکی سرووشتکردەوە بگەین بە بە شتکی سەرتر کە بارگاوییکردنێتی بە کولتوور و شارستانێتی، چونکە کوردبوون لە خیدا پێدراوکی ئەبستراکتە، توخمە سەرخانییکانی وەک سیاسەت (لای ئرستش مرۆف نابێتە مرۆف بە سیاسەت) و رشنبیریی و شارستانێتی و کولتوور، مانا بە کوردبوون دەبەخشن.

بە من ئاشکرایە هەشتاش لە شەوی کلاسیکییکەی خیدا تەماشای پرسی ناسیونالیزم دکەین, وەک وتەم جیهان لە بەردەم زنجیریەک ئانگاریی مزندایە یەکک لەوانش زیرکیی دستکرد و پشکوتنی خورافیانەی تکنۆلۆژیایە کە رەی پ ناگیرێت, لکەوتکانی ئەمە لسەر ئاستی دنیا هەموو کنسپتکی سیاسیی و ئابووری و کمەایەتی بردووتە پقاژی پست- پستەوە، ئەمە لە دروازەی

جیهانکدا نین، بەکو لە ناو ئەو جیهاندا ین چووتە پست پست مودێرنەوە، لە بەستەنی پست ناسیونالیزمدایە، لە زەمەنی پست کۆلۆنیالیزم و نیولیبرالیزمیشدایە. لەگەڵمدا سەرنج بدەن بیسمارک کاتێک مژدەی یەکخستنەوە میرنشینە ناکۆکەکانی ئەڵمانیا بوو، چۆن هاوکاتە لەگەڵ هەوڵشانەوە و داڕمانی یەک لە دوای یەکی میرنشینە کوردییەکاندا؟. ئەو سەردەمەی ناسیونالیزم لە هەڵەتی گەنجی و گوڕی خۆیدا بوو جگە لە دەستبژێک کەی کورد سەرقاڵی شەڕش بوو لە پەناوی ئایندا دەتوانین شەڕشی شێخ سەعیدی پیران لەم رووەوە بکەینە نموونە، هەنووکەش ناسیونالیزم کە لرخەلرخی سەرەمەرگەتی تازە بە تازە کورد دەیەوێت دروستی بکات!. ئەمە جیاوازییەکەیە و لەڕەوە و لەسەر چەرپای ئەم نەخۆشخانەیە بەم بەڕەیانە بە خەیاڵەوە سەرقاڵی کردووم و کافەی بیرکردنەوەی ئاڵۆزکاندووم. دوا جار جیهان هیچی لە نەماوەتەوە جگە لە بازاڕ، بە جۆرێک ئەگەر میلتۆن فریدمان ۱۹۱۲-۲۰۰۶ کە بە گەورەترین و کاریگەرترین ئابووریناسی دژی کینزیی و تیۆریسیەنی هەرە کارای نیولیبرالیزم ناسرابوو بکەوێتە باری تراوماوە کە چۆن کاسا و بازاڕگەرایی تاکە فەرمانڕەوای دنیایە!. بە نا ئەگەر لەم هەلومەرجە نوێیەدا ناسیونالیزم ببێتە حکایەت؟ بۆچی نا ئەگەر لە بری ناسیونالیزم بیر لە ئەڵتەرناتیڤێکی تر بە کورد بکەینەوە؟!، بۆچی نا ئەگەر دەستبژێری ئەمە لە بری ڕەژئاوا بە شارستانێتی دێرینی کوردەواری بگەڕێتەوە؟. ڕەنگە ئەمە شێوازێکی سوکراتیانە بێت لە پرسیارکردن، بەڵام پرسیارگەلێکی لۆژیکیی و ڕەوان. خودی خەم پەموایە ژیریی دەستکرد کۆتایی بە چاخی بیرکرنەوەی مرۆیی دەهێنێت, چیدی ئەمە نین ئایدیا و بیرکە بەرهەم دەهێنین، بەکو لە قۆناغی گواستنەوە و ڕادەستکردنی ئاوەزی مرۆیماندا ین بەو ژیرییە دەستکردە. نک هەر ئەمەی کورد بگرە تەواوی جیهان فەڕدراوەتە کونکی ڕەشی گەردوونەوە ئەوسەریمان لە دیار نییە. تە هەست بەوە ناکەیت هەر ئەم چرکەساتە و بە ئاگا لە خەمان لەنەو جەنگی جیهانی سێیەمداین؟! بەڵام دیارە پارادایمی جەنگ لە ریشەوە گەڕاوە. درەنک لەباتی لاپاڵم بهاوێت زیرەکانە ئامانجی خۆی دەپەکێت, ئەمە بەجگە لەوەی بەڕەی شەڕ هەر لە ئەکرانیاوە تا غەزە درێژبووەتەوە، وەاتانی تری وەک سوید و ئەڵمانیاش لە خۆ ئامادەکردندان بۆ جەنگ، زەرینەی دەوڵەتانی جیهان لە خۆ پێچەککردندان، بەوش بازاڕی چەکفرۆشیی گەرمتر بووە، ئەمەش ئاڕەزووی ئەو نیو لیبرالیزمە کۆییەیە لەوە دەرچووە پەی بگوترێت نیولیبرایزم، کە دروشمەکەی بریتی بوو بازاڕ پەش هەڵر شتەک.
جارێکی تر پەداگریی لەسەر ئەوە دەکەم ناسیونالیزم تەنیا ئەندێشەی بەشێک لە دەستبژێری رووناکبیری کورد بووە، نک بووبێتە بزافێکی

سیاسیی و کۆمەڵایەتی. ئەم لایەک و لەسەرکی تریشەوە سەردەمک ئیدیالی مودێرنیزاسیۆنی کۆمەڵی فیودالی کوردیی و بیرکەی (پێشکەوتن)، کە لە دوا دەرئەنجامدا دەبێتە مایەی ئازادیی و خۆشگوزەرانی. مەشکی نەوەی یەکەمی دەستبژێری کوردی لە چارەگی یەکەمی سەدەی بیستەمدا گرتبوو، لە ژێر کاریگەریی تەواوانینی دەستبژێردا جەماوەر هەموو تامەزرۆ و داواکاریی ژیانکی رۆژئاواییانیان هەبوو، لانیکەم ئەوروپا ببووە نموونەی ئیدیاڵ، کەچی لە سایەی دەستبژێری سیاسیی و رۆشنبیریی چارەگی یەکەمی سەدەی بیست و یەکدا مەشکی مرۆڤی کورد مۆبیلیزە کراوە و بە ئاراستەی سەرسامی و تامەزرۆیی بە نموونەکانی وەک کەماری ئیسلامی ئێران و شانشینەکانی کەنداو هاندراوە. رۆشنبیری ئەم لە روانگەی خۆرئاواوە یان راستتر بەرەم وەک رۆژهەڵاتناسەک سەیری کۆمەڵگەی کوردیی دەکات، نەک بە میتۆدە زانستییەکانی رۆژئاوا ئەنالیزی کۆمەڵگەکەی بکات. کاتی خۆی فەکە دووچاری گرفتی ئەوە ببوو چۆن رۆژئاوا بخوێنێتەوە؟ لەبەرئەوەی نارۆژئاواییەکان جگە لە سەرسامی و پیاهەڵدان یان رەتکردنەوە و کینەسازیی، هیچی تریان بە شێوەیەکی زانستی و میتۆدیی لە بارەی رۆژئاوا نەوتبوو و نەنووسیبوو. فەکە هاتە سەر ئەو قەناعەتی دەبێت بە پەی هۆگرانەوە کارەکە ئەنجام بدات، وەک چۆن دەست دەخێتە ناو دەستکێشەک و دیوی ناوەوەی دەهێنێتە دەرەوە, ئەمەش بە دیاگنۆسی کۆمەڵگەی خەمان دەتوانین کەڵک لە وەها کارەک وەربگرین. ئەم بە چی دەکرێت؟ پێموایە هیچ رەگەیەک لە بەردەمدا نییە جگە لە ناسینی کۆمەڵگە بەشێوەیەکی فرە رەهەند. رۆشنبیری کورد لە نێوان دوو جیهانبینی دژیەکی وەک رافیع تەهتاوی و سەیدقوتبدا، دنیابینی سێیەمی لە بووتە ئەستەم. رافیع رفاعە تەهتاوی ١٨٠١-١٨٧٣ لە ناو کولتووری رۆژئاواییدا ئەسیمیلە ببوو، زۆر رەمانسیانە سەیری ئەوروپای دەکرد بە تایبەت لە کتێبە پاریسییەکەیدا (تخلیص الإبریز فی تلخیص باریز ١٨٣٤-) تێنیا چاوی پێشکەوتن و تازەگەریی ئەوروپیی دەبینی کە ئایدیاڵەکە بە لاساییکردنەوە و کۆپیکردن و گواستنەوەی بە خەرهەڵات و بۆشکانی تری جیهان، دوای زیاتر لە سەدەیەک سەیدقوتب (١٩٠٦-١٩٦٦) لە ئەمریکا دەگەڕێتەوە، لە زنجیرە کتێبکدا دیسکرسەک دەهێنێتە گۆڕێ لە راستای رق و قەزڵەهاتنەوە لە جیهانی رۆژئاوا، ئەگەرچی لە نێوان تەهتاوی و سەیدقوتبدا وەک دوو رەگەی میسریی، کەسانی چێشنی جەمالەدین ئەفغانی ١٨٣٨-١٨٩٧ شاگردەکەی (محەمەد عەبدە: ١٨٤٩-١٩٠٥) هەبوون، وەڵای ئەوەی ئێوان دوو موسەمانی پابەند بوون، هێندە سەرسام و هۆگری شارستانی خۆرئاوایی و مودێرنێتە ببوون، هەوکی شکستخواردوویان دەستپێکرد بە مودێرنیزاسیۆن و کرانەوە و

ریفەرمی ئاینی لە جیهانی ئیسلامیدا، ئەوان بوون بە سەرەشقی رێنسانسکی ئیسلامی هەرسهێنراو بە تایبەت بە هەی ناپاکی محەمەد ڕەشید ڕزاوە لە کەلەپووری ریفەرمیستی عەبدەی مامۆستای، لە بەرامبەردا پەڕەی بە تیۆریەکی تری ئیسلامیی دا کە بوو بە هۆینی کەمەڵەی برایان (ئیخوان)، تا بە ئەمڕۆش دەگات ئۆگرچی دەنگی کۆنەپارێزان زاڵترە، بەڵام دیسکۆرسی ڕەشنبیریی لە جیهانی عەرەبی و ئیسلامیدا بەسەر ئەو دنیابینییەدا زاڵە لە سەرەتاوە باسمان کرد، ڕەشنبیریی کوردیش لە تەزگەی ئەم دوو کاتیگۆرییەدا (لاسایی و قەز) گینگۆ دەخوات و ناتوانێت دیسکۆرسکی کوردیی لە نێوان پەرستن و نەفرەت لە ژیاری خۆرئاوایی بکاتە ڕەهەوی بیرکردنەوە و بیری کوردیی.

بە پرسی ناسیۆنالیزمیش کورد تاکو بە ئێستا دەگات خۆریکی لە بەرگرتنەوەی پارادایمە خۆرئاواییەکەی ناسیۆنالیزمە، پەموایە لە بری بونیادنانی ناسیۆنالیزمکی کۆمەڵگای ئەمە ئەویە دەوڵەتی هاونیشتمانی دروست بکەین لەسەر بنەمای کوردبوون کە مەودا بکاتەوە بە پەکەوژیانی خەڵکانی تری ناکورد لە چەشنی ئەو پەکهاتە نەتەوەییانەی زەر لە مێژە لەگەڵماندا دەژین و ژیاون. ئەمەش جووینەوەی تەزەکەی یەرگن هابرماس نییە، چوونکە ئەو پەیوایە جیهانگرایی ئەم ڕۆشە بە دروستبوونی دەوڵەتی هاونیشتمانی یان هاووڵاتی جیهانی دەرخسێنێت، بە پێچەوانەوە وایدەبینم گلوبالیزەیشن (جیهانگرایی) روویەکی ئابووری پەتی هەبوو بە فەراهەمکردنی دەستی کاری هەرزان و بردنی کەمپانیا فرە نەتەوەکان بە هەر لایەکی گەتی، ئەوەی لە هزری یەکەکی وەکوو منداڵی دروستکردنی مەدڵەکی کوردیی نیشتمانە کە لە هیچ کۆنمووندی نەبەت، ئەمەشم لە نامیلکەی (دووبارە پەناسەکردنی کوردبوون)دا شیتەڵە و شرۆڤە کردووە لە ساڵی ۲۰۲۰دا. لەو نامیلکەیدا جەختم لەوە کردووەتەوە دەبێت کوردبوون ببێتە شەوازی ژیان، دیقەت بدەن تەلارسازیی کوردیی چی بەسەرهاتووە؟ وەک لە وتاری (شاری شووشەیی و کولتووری خەڵەمەشی)دا ئاماژەم پێکردووە چۆن دیزاینی وەاتانی کۆندەاو بووە بە ئایکۆن و زاراوەی بە (دوبەی)یکردنی کوردستان بووە بە قسەی سەر زاران. پەموایە کورد نابێت لاسایی کەس بکاتەوە جگە لە خۆی.

ڕەنگە خەڵکانێک هەبن بانگەشە بە گەڵانەوەی ناسیۆنالیزم بکەن لە ئەوروپاوە، ئۆگەر ئەم بانگەشەیە کتومت وابێت، دیسانەوە هەر جەخت لەسەر ڕەهانی شارستانییەتێکی کوردیی دەکەموە لەسەر بنەمای (کوردبوون). وەلە بە دیتنی خەم ئەوەی نهە لە ئەوروپا لە گەشانەوە و بووژانەوەدایە تەنیا ناسیۆنالیزمێک نییە لە شەوە نەریتییەکیدا

کە پایەکانی خۆی لەسەر لەناوبردن و ئەسیمیلەی گەلانی تر راگرتبوو، تەنانەت فەرمەک نییە لە فەرمەکانی ئەنتی سیمتیزم (دژە جوو). بەریانی دژە بێگانە و پەنابەریی لە دەربکەین، بە گشتیی ئەم رەوتە کە بەراستەوی تونددە یان پەپۆلیزمی رادیکاڵ ناوبانگی ڕشتووە، پەرچەرکردارە بەرامبەر چەندین شت لە نموونەی ئەو فراوانبوونەوە هەکیزمییەی لە پرسی جێندەریزمدا خەریکە ئەورووپا دادەپشێت، هاوکات گەشانەوەش بە بەها خەرئاوایی و مەسیحییەکان و ڕەدانەوەی خەزان و پیاوبوون و ژن بوون و دایکایەتی و باوکایەتی کە ئێستا لە ژێر هەڕەشەی (ئێل جی بی تی- لیسبین، گەی، بیسەکسوال، ترانس جێندەر)دایە کە بووە بە ئایدۆلۆژیایەکی نوێی سەرشتانەی سەردەم. سەیر بکەن جەرجیا میلانی سەرۆک وەزیرانی ئێستای ئیتالیا بە چ دیسکەرسەکەوە جەوی فەرمانڕەوایی گرتە دەست؟. کەواتە ئەم بادانەوەیە بە لای ڕاستەوییدا تەنیا بادانەوە نییە بۆلای ناسیونالیزمدا لە کەشە کلاسیکییەکەیدا، بەکو گەڕانەوەیە بە بنچینەی شارستانی خەرئاوایی (یونانی- مەسیحی) و ئەو بەهایانەی لەو شارستانێتییەدا باڵادەست بوون، نکۆی لەوەش ناکرێت یەکێک لە ئامانجەکانیشی نیو ناسیونالیزمەکە لەگەڵ ڕەحی سەدەی بیست و یەکدا تەبا بێتەوە، پرسی گەڕانەوەی سەروەریی هەر دەوڵەتێکی ئەورووپاییە بە جیا، ئەو سەروەرییەی سەدەیەک پێش ئێستا بیرمەندێکی نازی وەکو کارڵ شمیت پێوەی سەرقاڵ ببوو.

قسەی کەتاییم ئەوەیە بە ڕوون و ڕاشکاویی دژی ناسیونالیزمم (وەک دیاردەیەکی تایبەت بە ژیاری خەرئاوا) چوونکە لە دیسپۆتیزم (ستەمکاریی) زیاتر چیتری بەرهەم نەهێناوە، هەروەک چۆن دژی سۆسیالیزمی بنیاتنراوم هەر لە سۆڤێتەوە تا ئیمپریالیزمی نوێی چین، هەر لە لینینەوە تا گورباتچۆف. من خۆم بە کوردێکی چەپ دەزانم نەک چەپێکی کورد (تکایە ورد دیقەت لەو دەربڕینە بدەن). ئەو چەپەی لە مشکمدایە ماخۆلانێتی فەرمەکی تەواو کوردییە و لە خزمەتی کوردستاندایە، هەمان ئەو مەدلۆلە چینی دوای ماوتسی تۆنگی کرد بەو زبڵاحە ئابووری و سیاسییەی ئەمڕۆ، کەچی بە داخەوە بەهەی نەخشیەکەمەوە تیریزکردنی زۆر سست و خاو دەڕواتە پێشەوە (پێنج سەد لاپەڕەیکم تیریز کردووە وەک ڕەشنووسی یەکەم، بەڵام کارەکە هێشتا نیوەیە). ئەو تیریزەی دەکترینەکە ئاگەر وەک خەی پراکتیس بکرێت بە دەوڵەتی کوردستان دەستپەدەکات، بە بەهێزیی کوردستان لە پگەی جەمسەرەکی نوێی جیهان کتایی پەدێت. پێشتریش بە درێژایی کتێبی (شارستانی کۆلاپس- ٢٠٢٢) لە دوو تۆمی ٦٦٠ لاپەڕەدا ئەو مەدلە چەپەی بە تاکی تەنیا بیرم لە کردووەتەوە، بە خڕایی ئەنالیز کراوە، لەوێشدا وەک بۆشداریەکی سەرتایی بۆشکی کتێبەکە

تەرخان کراوە بە بەرگریی لە (کوردبوون). خوێنەر خۆی دەتوانێت بگەڕێتەوە سەری.

کۆتایی ٢٠٢٣

ستیڤان شەمزینی

کورتە چیرۆک\ وەجاخکوێر.. نووسینی: ئامانج شەروانی

لە فڕۆکەخانەکە دەرچوو، و بە لای بنکەی زانیاریەکە ڕۆیشت و پرسیاری شوێنی وەستانی تەکسیەکانی لە کرد. کۆتە نێو گۆڕاوی ئێندەشان و بزێی هاتە، ئەوە چەند ساڵێک دەبێت بە کوردیی لەگەڵ کەس نەدواوە. سەیرکی دواوەی کرد، و چاوی کۆتە سەر چاوەکانی لێنی کۆی. بە دەستی چەپی ئاماژەی بە کرد تاوەکوو بێت بە لای. بە فەڕەنسیەکی تەکشکاو پێی گوت: (ئەوە وڵاتەکەمە – c’est ma pays). لێنی دە ساڵان کۆتە قاقای پێکەنین و هەڵە زمانەوانییەکەی باوکی چاک کردەوە. ئاسەی باوکیشی سوور سوور هەڵگەڕا، و بەووگرژییەکەوە ئاماژەی پێدا تاوەکوو بڕۆ شوێنی تەکسیەکان بێن.
جانتاکانیان خستە ناو پاشکۆی تەکسیەکە و بازیان دایە ناوی. هەرچەندە ئەوە هەژدە ساڵە باری خۆی تێکناێ و لە فەڕەنسا گیرساوەتەوە، کەچی ئەوە یەکەمین جارە دەگەڕێتەوە کوردستان. خۆ ئەو جارەش دایناببوو بگەڕێتەوە، ئاگڕ نەخۆشییەکەی دایکی نەبووایە. هەموو جارێک کە دایکی لێی دەپرسی: (ئەڕێ کەی بە نایەیتەوە؟ من و باوکت لەو ژیانەی تەنها تەمان هەیە)، ئاسەش دەکۆتە بیانوو هێنانەوە، یان دەیگوت کاری هەیە، یان لێنی کۆی خوێندنی هەیە و ناتوانێت قوتابخانە بڕێ بهێڵێت، یان هەر بیانوویەکی تری لەم بابەتەی دەهێناوە.
وەک بڵێی بیەوێت شتێک بە کۆتەکەی بسەلمێنێت، کە دەگەیشتە هەر چوارڕیانێک، هەر باڵەخانەیەک، هەر قوتابخانەیەک، هەر دوکانێک کە دەیناسییەوە، ئاوڕێکی پشتەوەی دەدایەوە، و بە فەڕەنسییە شکاوەکەیەوە بە لێنی باس دەکرد. (ئەو باڵەخانەیە کاتی خۆی بنکەی

لاوان بوو، من و جوانەمەرگ زۆر جاران بە شانۆگەریی دەچووینە ئەو)، (ئەو چوارینانە پشتر زۆر بچووکتر بوو، ئێستا فراوانیان کردووە)، (ئەو باخچەیەی دەبینی؟ چەند جارێک لەوە تێپەڕینم کردووە). لێنیش بە ئەوەی هەدفەنەکەی لە سەری بکاتەوە، سەری خۆی دەلەقاند، و جارجارەش (ئم)ەکی دەکرد.
لە پێش نەخۆشخانەی (هیوا بە چارەسەریی شێرپەنجە) وەستان، و جانتایەکانیان هێنایە خوارەوە. بەرەو ژووری ژمارە حەوت کەوتنە ڕێ. بەڕاژنەکەی لە داهاتنەکەدا بینی کە لە پێش ژوورەکەی دایکی دانیشتبوو. لەدوای جوانەمەرگ و باوکی، براژنەکەی تاکە چاودێری ئەو دایکە بەستەزمانەی بوو. لە براژنەکەی زانیی کە پزیشکەکان لەو باوەڕە دان کە هەر چەند ڕۆژێک و مەرگ دەبەستە مەوانی دایکی. ئەوە چەند ساڵێکە، نیازی ئەوەی هەبووە کە هاوینی دابەت سەردانی دایکی بکات، بەڵام هەر ساڵە و ڕێگرێکی هاتووەتە پێش. ئەوە ساڵە، کاردێی ئامەزای ژنی دەهێنا. ساڵێکی پێش ئێویش، ئاووهەوا گەلێک خۆش بوو، دێی نەدەهات ئەوە بە کوردستان بڵێت بهەڵێت.
دایکی کە چاوی بە ئاسۆ و لێنی کۆی کەوت، زەردەخەنەیەکی کەوتە سەر لێوانی، بانگی کردن بە لای خۆی. ئاسۆ دەستی ماچ کرد، و لێنی کۆی پێ ناساند. دایکی داوای لە لێن کرد تاوێکوو بێت لە تەنیشتی دابنیشێت. ئاسۆ بەشەرمەکەوە پێی گوت: (ببوورە دایە گیان، بەڵام لێن کوردی نازانێت). دایکی بە سەرسوڕمانەکەوە سەیری ئاسۆی کرد، ئاهەکی هەڵکێشا. دواتر، بە دەستەکانی ئاماژەی بە لێن دا، تاوێکوو بێتە لای، لەسەر سەرینەکە دابنیشێت. لێن هاتە لای، و چاوکانی خستە سەر چاوکانی داپیرەی. بە ماوەیەکی درێژ بەو شێوەیە مانەوە، و هیچیان هیچ شتەکیان نەگوت کە ئەوەی تر تێی بگات.

ئامانج شەروانی

لە یادی 45 ـەمین ساڵڕۆژی

بوونی دەوڵەتی ئێران بە کۆماری ئیسلامی ئێران.. ئاوات ئەسعەدی

پاش هەڵاتنی شای ئێران بە ماوەیەک و، لە 30 و 31 ئازاری ساڵی 1979، ئایەتوڵڵا خومەینی و دەسەڵاتدارانی تازەی ئێران ڕیفراندومەکیان بە شێوەی حوکمڕانی وەاتەکە ئەنجامدا. مەبەست لەم هەنگاوەیان ئەوەبوو، ئەو سیستەمە تازەیەی پاش روخانی شا دایانمەزراندبوو بە ناوی "دەوڵەتی کاتیی شۆڕشی ئیسلامی"، بەو ڕیفراندومە شەرعیەتی بە مسۆگەر بکەن.

کاغەزەکانی دەنگدان دوان بوون: یەکەکیان ڕەنگەکەی سەوزبوو بە "بەڵێ"، ئەوی تریان زەرد بوو بە "نەخێر". لە هەردووکیشیان نوسرابوو بە "گەڵینی ڕژێمی ڕابوردوو بە کۆماری ئیسلامی". ئاکامی ئەم دەنگدانە "ڕوون بوو". بە پێی هەواڵە ڕەسمیەکان ڕێژەی دەنگدەران بە "بەڵێ" پتر لە 98٪ بوو. ڕێژەی دەنگدەرانی "نە"یش زەر لە خوار لە 1٪ ەوە بوو. تەکەا 20.147.855 کەس دەنگیان بە کۆماری ئیسلامی دا، بەرامبەر بە تەنیا 140.996 دژدەنگ.

دەنگدانەکە "نهێنی" نەبوو، کە ئەمەش کێشەکەیەکەی پرسەی دەنگدانی ئازادە. لایەنگرانی ئایەتوڵڵا خومەینی، کە پتر لە هەر لایەنکی دیکە خاوەنی دەسەڵات بوون، ئیانزانی، کە بە "بەڵێ" و کە بە "نە" دەنگ ئەدات.

بەهەرحاڵ، لەو ڕۆژگارەدا، کە گەلانی ئێران مەستی روخانی دیکتاتۆریەتی محەمەد ڕەزا شا بوون، وایاندەزانی، دەگەنە سیستەمکی سیاسی ئیسلامی نوێ، کە "بەختەوەری"ان بە بەنێت. جا لەبەر ئەوەی زەرینەی خەڵکەکە موسڵمانبون و موسڵمانن، ئەبوو ئەم چەمکی ئیسلامیە زەر پەسەند بووبێت لایان.

ئەمجا ئەگەر وشەی "کۆمار" ی چەمکەکی باش بووبێت لە ئاستی ڕژێمی دیکتاتۆریەتی شادا، ئەوا وا پێئەچێت، کە ئەو دەمە بیر لە ئاکامە درۆخایەنەکانی چەمکی "ئیسلامی" نەکرابێتەوە. تەنانەت لە یادی سیەمین ساڕۆژی ئەو ریفراندومەدا، ئەبولحەسەن بەنی سەدر، کە یەکەم سەرۆک کۆماری ئێران بوو و، هاوکارێکی نزیکی خومەینی بوو لە پاریس و، کاری وەرگێڕانی لێکاتی گفتوگۆکان لەگەڵ میدیاکاندا بە ئەکرد، بە BBC ی ووت، کە تا ڕۆژی ڕیفراندومەکەش هیچ کەسێک بچوکترین بیرۆکەی نەبوو، لەوەی، کە خومەینی مەبەستی لەو دەستەواژەی "کۆماری ئیسلامی" چی بووە.

ئەگەر وابێت، ئەوا زەرینەی گەلانی ئێران لەوە تێ نەئەگەیشتن، کە

دەسەڵاتی ئیسلامی ڕەبازەکی سەرتاپای سیاسەتی دیکتاتۆریەت و زۆرتکردنی بەکی زۆری شۆڕ ئازادیکانی مرۆڤ لە خۆ ئگرێت.
بگومان زۆر دەمکە ئو بختوریەی گەلانی ئێران چاوڕوانی بوون، بتواوی لە گەنراوە.
بە نموونە: لە رووی ئابووریەوە پارەی ئو واتە لە هەفتاکانی سەدەی رابوردوو زۆر بە نرخ بوو. هەر دۆلارەکی ئەمریکی بایی 70 ریالی ئێرانی بوو. ئەمە هەر دۆلارەکی ئەمریکی بەرامبەر 42.047,50 ریالی ئێرانیە. ئەم داشکانەی پارەی ئێرانی لەویە گورترین شکستی پارە بێت لە مێژووی مرۆڤایەتیدا.
گورترین گورزیش لە ئازادیە سەرتاپیەکانی ژنان و کچان درا، کاتێ کە لە ماویەکی زۆر کەمدا، مافی راستقینەی "مرۆڤبوون"یان لە سێنرایەوە. بە پێی قانونی ئیسلامی دەنگی شایەتیدانی ئافرەتی ئو واتە لە دادگاکاندا، کرا بە نیو دەنگ. لەمەش بترازێت بە زۆر و بە توندو تیژی "حجابی ئیسلامی" کرایە قانون بەسەریاندا.
بەکی ئافرەتانی ئێران لەسەرتاوە کوتنە خەیان و ژانە سەر شەقامەکان لەگەڵ ئازادیخوازوهاوبیرەکانیان، بە گەنەوەی ئازادیە سەرتاپیەکانیان، کە لە قانوونی ئیسلامیدا لەوانگەی ئوانەوە پشێلکرابوو. بەڵام کار لەکار ترازابوو و، ولایەتی فەقێ هی ئوە نەبوو، گوێ بە داواکانی "نیومرۆڤەکان" شل بکات. نەک ئەمەش، بەکو کوتە وڵزیان بە بکارهێنانی تونددوتیژی بە سەرکوتکردنی داواکانیان.
ئوەی شۆنی سەرنجە، کە خۆپیشاندانەکانی پەراری گەلانی ئێران دژی سیستەمی ولایەتی فەقێ، پاش کوشتنی ژینا مەهسا ئەمینی لە 16 ی ئەیلوولی 2022، نەک هەر سەرکوتکرا، بەکو لەلایەن گەلانی دیکەی ناوچەکوە بە هیچ شێوەیەک ئاوەی لە نەدرایەوە و پشتیوانی لە نەکرا. هەکاری ئەم فەرامەش کردنە راستیەکی تفت و تاڵە: هەشتا زەرینەی گەلانی موسەمانی ناوچەکە، نە لە مەترسی کەماری ئیسلامی حاڵی بوونە، نە لەوە تگەیشتونە، کە ئو سیستەمە ئیسلامیەی ئێران، کە واپە ئچێت بەشەکی زۆری گەلانی موسەمان خونی پوە بینین، زەرینەی گەلانی ئێران 45 ساڵە بە دەستیوە ئناڵێنن.
راستە، کە بە پێی ویستی زەرینەی خەڵک دەکرێت و دەتوانرێت کەمارەکی ئیسلامی لە هەر واتەکا، کە زەرینەی موسەمان بێت، ابگەیەندرێت. بەڵام مەحاڵە "دیموکراسیەتی ئیسلامی" مەبەستی دابینکردنی مافی گشتی مرۆڤ بێت. هەر بەیەش مەحاڵە ئو شێوە سیستەمە سوودمەند بێت بە تەکەای ئەندامانی کەمەگا.
لەهەمان کاتدا ئەم پرسیارەش دێتە پێشوە: ئایا ئەبێت هەمیشەو بە تاهەتایی ئەنجامی دەنگدانەکی نەوەکانی پێشوو لە پرسیەکی سیاسیدا

بەسەر نەوە تازەکانیشدا و بە بەکارهێنانی توندو تیژی بسەپێندرێت؟ ولایەتی فەقێ زەر دەمکێ وەڵامی ئەم پرسیارەی بە "بەڵێ" داوەتەوە.

ئاوات ئەسعەدی

---

(٨)ی مارسی ٢٠٢٤، چالێنجکان و ئاسۆکانی خەباتی ژنگاریخوازی ژنان لە ناوچەکەدا.. شیرین عەبدوڵا

سیستەمی سەرمایەداری لە ئەستادا بە یەکێک لە گەورەترین و قووڵترین قەیرانە مێژوویەکانیدا تێدەپەڕێت. پێدەچێت لە ئەستادا یەکێک لە سەنتەرەکانی ئەم قەیرانە لە ناوچەکانی ناوەڕاست و باکووری ئەفریقا چەبوبێتەوە و ژنان زەرترین پشکی لێکەوتەکانی ئەم قەیرانە لە ئەستێ دەگرن.
ئەم شاهیدی یەکێک لە وەحشیترین کەمپەینکوژییەکانی مێژووین، کە هێز لە دوای هێز لەبەردەم چاو و گوێی مرۆڤایەتیدا دەگوزەرێت، کە بریتیە لە پێنج مانگ شەڕی جینۆسایدی غەززە. تاوانی ترسناک و دڕندەیی و دەستدرێژی بەکۆمەڵ لە سودان هاوەدات بە پەردەپۆشی تەواوەتی میدیاکان. هەروەها ناتوانین چاوپۆشی بکەین لەوەی کە لە ناوچە ناکۆکەکانی دەوروبەر لە زەرەک لە وەاتانی ناوچەکەدا هاوەدەن.
پەویستمان بە تەوانینکی زەر ورد نیە بە ئاوەی بزانین کە شەڕ و برسێتی و پەتا و لافاو و پیسبوونی ژینگە بوونەتە بەشێک لە دیاردەکانی ژیانی ئاسایی زەرینەی هێزەکان، ئەمانە هەمووی نیشانەکانی ئەم قەیرانە خنکێنەرن لە ژێر سایەی سەرمایەداری و میلیتاریزمەکەی و سیاسەتە ئابووریە نیولیبراڵییەکانی کە هیچ چارەسەرێک پێشکەش ناکەن جگە لە سەپاندنی هەژاری زیاتر، نایەکسانی، بێکاری، و تێچووی زەری ژیان و لەناوبردنی ژینگە بە دەستبەرکردنی قازانجەکانی. ئەم دیمەن و باکگراوندی (٨)ی مارس

(ئازار)ی ئەمسا.
ئەمانە، لەگەڵ زاڵبوونی دەسەڵاتە ئیستبدادی و سەرکوتگەر و پیاوسالارە دژ بە ژنانەکان لە زەربەی وەاتانی ناوچەکەدا.
سەرمایەداری بارگرانی قەیرانەکانی دەخاتە سەر شانی ژنان و پەنابەران و باقی گروپە پەراوێزخراوەکانی کەمەگا، کە دەستیان لە دروستکردنی ئەم قەیرانانەدا نییە، بە ئیستغلالکردنیان وەک سوپای یەدەک (احتیاط) و سەرچاوەی کاری هەرزان و سەخت و ناجێگیر هەر کاتێک کە بازاڕ پێویستی پێیان بێت، و پاشان دەرکردنیان لە کار لە کاتی قەیرانەکاندا و هەرکاتێک پێویستی بازاڕ کەتایی هات.
لە کاتی قەیرانەکانی سەرمایەداریدا، چینی دەسەڵاتدار و نوێنەرانی دەرفەتەکە دەقۆزنەوە بە لەسەندنەوەی ئەو دەستکەوت و مافانەی کە تووڕە چەوساوەکان، لە ڕێگەی خەباتی سەخت و خوێناوی خەیانەوە بە درێژایی دەیان ساڵ بەدەستیان هێناوە، بە بیانووی "بەرژەوەندی ووڵات"، "ئاسایشی نەتەوەیی" و "دوژمنی دەرەکی" هتد.. بە کەمکردنەوەی خزمەتگوزارییە گشتیەکانی وەک پەروەردە، تەندروستی، گواستنەوە و نیشتەجێبوون، بەیە بێکاری زیاد دەکات، بە ژنان ئەستەم دەبێت بتوانن کەبەکە لەسەر ئەو کارە کەمانە بکەن کە لە بازاڕی کاردا بەردەستن، و ناچارن ڕازی بن بە بارودۆخی کارکردن و کرێی نزمتر، یان بێتواوی بازاڕی کار بۆجێبهێڵن و لە ماڵەوە بمێنێتەوە بە بەخێوکردنی منداڵ و بەساڵاچووان و خاوەن پەداویستیەکانی ناو خێزان کە بەهۆی بینی خزمەتگوزارییەکانەوە لەلایەن دەوڵەتەوە پشتگوێ خراون.
قەیرانەکان زۆر لەسەر دۆخی تەندروستی (جەستەیی و دەروونی) ژنانەدا ڕەنگدەداتەوە، بەو پێیەی پیاوانی خێزان لە کەمەگای پیاوسالاریدا ئەرکی سەرەکی هەیە لەسەردانی پزیشک و تێچووی چارەسەرکردن و خەراک و پەروەردە… هتد وە گەورەترین پشکیان لە داهاتی کەمی خێزانەکە بەردەکەوێت. زۆرجار لەکەینەوە دۆخونینەوە و دەبیستین کە ئاماژە بەوە دەکەن کە ژنان بە ڕێژەیەکی زیاتر لە پیاوان تووشی نەخۆشیی دەروونی دەبن، بەڵام زۆرینەی ئەم توێژینەوانە ڕەچاوی ئەو کەمەگا پیاوسالارە پشتگوێ دۆخەن کە تێیدا ئەم بارودۆخانە لەنێو ئەو ژنانەدا سەرهەڵدەدەن کە جگە لە هەژاری و پەراوێزخستن، بەدەست هێناوردن و توندوتیژی سێکسی و خێزانیەوە دەناڵێنن. سەرەڕای گرنگی دەستنیشانکردنی دەروونی لە حاڵەتە تاکەکاندا، پێویستە فراوانتر بیر بکەینەوە و ئەو سیستەمە ستەمکارییانە هەبوونیان هەیە کە هەموومان نەخۆش دەخەن.
بیرکەی بکەیلکردنی ژنان لە داهێنانی سەرمایەداری نەبووە، ئەو شکستە مێژووییەی ژن کە ئەنگڵس باسی دەکات، زۆر پێش سەرمایەداری

ڕووبەڕووبوونەوە و دیاردەیەکی خۆبەخۆ بووە لە ئەنجامی دابەشکردنی خۆبەخۆیی کار و خاوەندارێتی ئامرازەکانی بژێوی لە خزاندا، بەڵام سەرمایەداری داهێنەریی لە بەرهەمهێنانەوەی و شارستانیبوون لە بەکاکردنی ژندا بووە، بە خستنەگەڕی ماشێنکی میدیایی و سیستەمکی فیکری و کەڵتووری کەنیسەپەرست و پیاوسالارەوە، وەک یاساکانی هاوسەرگیری، تەڵاق، صیغە، میرات، لەباربردنی منداڵ.. سەرمایەداری هەموو لایەنەکانی ژیان دەقزێتەوە بە دەزینەوەی بازاڕێک بە کاکانی و بەدەستهێنانی قازانج، تەنانەت هونەر و ئەدەب و هەستی مرۆڤی وەک ڕۆژی دایک و ڤالانتاین و ئارەزووی منداڵبوون و زەرشتی تر، هەمووبان لە ناوەڕۆکی ئینسانی خۆیان بۆتە دەکرێنەوە و دەکرێن بە کاڵا و بەکاردێن بە پێکردنەوەی حسابی بانکی سەرمایەدارەکان.
هەموو ئەم دیاردانە لەم ساڵانەدا لە وڵاتانی ناوچەکەدا بەخێرایی تەشەنە دەکەن، وەک دەبینین بوژانەوەی کەرتی تایبەت و سەدان قوتابخانە و نەخۆشخانەی ئەهلی کە زەربەی زەری خێک دەرەقەتی تێچووکانی نایەت، لەسەر حیسابی بینی بودجەی کەرتی گشتی و تێکچوونی خزمەتگوزارییەکان تیایاندا، و سەدان کلینیکی جوانکاری و ێکلام بە "بەرهەمکانیان" و هاندانی ژنانی گەنج (هەروەها کوانیش) بۆ تێکدانی جەستەیان و نەشتەرگەری جەراوجەر. هەموو بۆنە و جەژنە باوەکان دەبنە فشارێکی ئابووری گەورە لەسەر ملیۆنەها کرێکار و زەحمەتکێش کە لە ژێر فشاری کەمپانیاکانی ێکلام و میدیادا ناچارن بڕشکی بەرچاو لەو داهاتیان کە لە بنەڕەتدا کەمیشە، بۆ دیاری بۆ ئازیزانیان خەرج بکەن، و دەرگیری بارێکی قورستر دەبن لەوەی کە لە توانایاندابێت. گەورەترین سوودمەندی سەرمایەداران و بانکە نەودەوڵەتییەکانە.
لە هەمان کاتدا کە بارودۆخی تۆڕە چەوساوەکان، و لە سەروشیانەوە ژنان، بەرەو خراپتر دەچێت، سامانی سەرمایەدارەکان زیاتر دەبێت و سەروەت و سامان زیاتر و زیاتر لە دەستی گروپێکی بچووکدا دەمێنێتەوە کە سود لە دۆخە قێرانەکان و نەهامەتی ملیۆنان کەس دەبینن لە پێناو قازانج لە هەگەی بازرگانی چەک و دەرمان و کەرەستەی پزیشکی و خۆراک و باقی پێداویستیەکانی کەمەگا، بە پشتیوانی تەواوی دەوڵەتان و ژەمە بەرژوازییە دەسەڵاتدارەکان.
سەرمایەداری لە هەر شوێنک بێت، دەرفەتک دەدزێتەوە بە چنینەوەی قازانجی زیاتر بە هەر شێوەیک بێت، وە گرنگی بەوە نادات ملیۆنەها کەس تووشی داهاتوویکی نادیار ببێت، لەپێناو ڕزگارکردنی بانک و ملیاردەرەکان.
ئەوەش زانراوە کە سیستەمی سەرمایەداری هەموو قێرانەکانی

دەقەزتەوە بە داسپاندنی پاشکۆیی ماددی و مەعنەوی بەسەر زەربەی جەماوەردا و هەرچەند قەیرانەکە تووندتر بێت، هەرشی کۆنەپەرستانە بەهێزتر و تووندتر دەبێت، پشکی ژنانیش زیاتر دەبێت.
ئەوەی ژنان لە ژێر دەسەڵاتی ڕژێمە پیاو سالار و ئیستبدادیەکانی وڵاتانی ناوچەکە پێش ئێم شۆڕ و ململانێیانە دەیان نائەندە بەدەستیەوە، ئێستا چەندین جار زیادی کردووە. ئەوەی بەسەر ژنانی غەززە و سوداندا دێت، تاوانێ و قابیلی بەدەنگی نییە، بەڵام ئەوەی لە ناوچەکانی دیکەی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکوری ئەفریقا بەتایبەت لە دوای شکستی شۆڕشگێڕانی سالی (٢٠١١) لە میسر و تونس، زەنگی مەترسی پاشکۆیەکی کەمایەتی و سیاسی دەدەن، بەڵام هاوتەریب لەگەڵ ئێم قەیرانە و ئێم هەرشە دوژمنکارانەیە، توانای شۆڕشگێڕانە و نیشانەکانی بەرەنگاربوونەوەی ژنانی ئازادیخواز و تەحەدای ئێم هەلومەرجە نەهامەتبارە لە گۆشەکردندایە.
کەمپەینەکانی حیجابکردنی کچانی گەنج لە بەناو "فەستیڤاڵی تاجی زێڕین"ی سائانە و لەم بابەتە، کە بە تووندی لەلایەن دەسەڵاتدارانی ئیسلامی سیاسی ناوچەکەوە پشتیوانی مالی (تەمویل) دەکرێن، شتێک نییە جگە لە دیاردەکانی ئێم هەرشە لە دژی ژنان بە ئامانجی مسۆگەرکردنی تەسلیمی فیکری و جەستەیی نەوەکانی داهاتوو و ئامادەکردنیان بۆ قبوڵکردنی هەژموونی پیاو و ئایدۆلۆژیای دژە ژن و بەم شێوەیە بەکۆیلە کردنیان.
ئازارەکانی ژنانی ناوچەکە لە ژێر دەسەڵاتی نیزامە پیاوسالارییە کۆنەپەرستەکاندا، و باڵادەستی و زیندووکردنەوەی یاسا و نەریتە پاتریارکی و خێڵەکیەکان، ئەو زەمینانەن کە تاوانەکانی کوشتن و تووندوتیژی و بازرگانیکردن و هاوسەرگیریی منداڵان و فرۆشتن و بەبەشکردن لە مافەکانی جیابوونەوە، میرات و چاودێری منداڵ.. هتد ئەنجام دەدرێن.
لە ناوچەرگەی ئێم سیناریۆیە و دیمەنە تاریکەدا و سەرەڕای هەرشی تووندی سەرمایەداری و سیستمە کۆنەپەرستەکانی بە سەر ژنان و چینی کرێکار، ناتوانین دەرکەوتەکانی هێز و بەدەنگ نەبوون لە بەرامبەر هەموو ئەوەی کە کۆنەپەرست و سەدەی ناوەڕاستییە پشتگوێ بخەین، و هەستێکی گۆشەگیری بە بەرەوپێشچوونی نیشانەکانی بزووتنەوەیەکی یاخیبوونی ژنانی فراوان لە ئاسدایە، بە تایبەت لە نێو ژنانی گەنجدا.
چەپێنج (تەحەدا) و هاوپشتی نەبوونی و ناڕەزایەتی و ئاپەینەکان لە زەرەک لە وڵاتانی جیهان هوو لە زیادبوون، بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی ژنان لە دیدی ئابردووداببوژانەوەیەکی بەخێوە بینی، لە هێگەی بزووتنەوەکانی وەک (می

تووـ منیش) (۲۰۱۷) کە تیشکی خستە سەر پرسی هەراسانکردن و زیادبوونی هۆشیاری کۆمەڵایەتی بە دژکۆتەکانی ئازاردانی سێکسی و پشێلکاری لەلایەن خاوەن دەسەڵات و سەلمێندرا لە دوای ئەوە ناکرێت ئەم کردەوانە وەک "ناچار" قبوڵ بکرێن، ململانێکان بە مافی زاوزێ و لەباربردنی منداڵ لە زۆر وڵاتانی جیهان بەردەوامە.
هەروەها وەک ئاشکرایە، کوشتنی (ژینا /مەهسا ئەمینی) لەسەر دەستی پۆلیسی ئەخلاق لە ئێران لە ئەیلوولی (۲۰۲۲ دا) بووە هۆی ئەو ڕاپەڕینە بەرفراوانەی کە زۆربەی شار شارچکەکانی ئێرانی گرتەوە، و بە هاوپشتیەکی نێونەتەوایەتی فراوانەوە. ئەم ڕاپەڕینەی کە بە دژی ستەم لە سەر ژنان و حیجابی زۆرەملێ سەری هەڵدا، بە خۆرایی بووە ڕاپەڕینێکی سیاسی و جەماوەری بە دژی هەژاری و بێکاری و سەرکوتی سیاسی و فەرهەنگی سیستەمی سەرمایەداری و ژێمە سیاسیە ئیسلامیەکەی لە ئێراندا.
ئەم بزووتنەوانە لە ماوەیەکی کورتدا ڕەهەندی جیهانییان وەرگرت و بە بەوای من گرنگیدان بە هاوپشتی نێونەتەوایەتی لە نێوان ژنان و بە تایبەت ژنانی چینی کرێکار و خەڵکی هەژار، یەکێکە لە بابەتە جەوهەرییەکانی خەباتی ئەمڕۆ لەم قۆناغەدا.
پەتای کۆرۆنا هۆشیارییەکی لەزیاد بووندای دروستکردووە سەبارەت بە نایەکسانی و جۆرە جیاوازیکانی و چۆن نەخۆشی و تەندروستی پلەبەندییەکی کۆمەڵایەتی پێیەو دەکێن: تا باری کۆمەڵایەتی و ئابووری نزمتر بێت، باری تەندروستی و میانگینی (موعەدەلی) تەمەن خراپتر دەبێت.
ڕەنگە بەیەن بارودۆخی ژنان لە وڵاتانی ڕۆژئاوا و ماف و ئازادییەکانیان زۆر باشترە لە وڵاتانی ناوچەکە وەک عێراق و سوریا و سعودیە و پاکستان و ئێران و ئەوانی تر و ئەمش بەتەواوی ڕاستە، بەڵام ئەو دەستکەوتانەی کە ژنان لەم وڵاتانەدا بەدەستیانهێناوە بەردەوام نین و هەمیشە هەڕەشەی لەسەندنەوەیان لەسەرە، هەر وەک چۆن بینیمنان لە کەیسی (ڕۆ- دژی وایدە) لە ئەمریکا کاتێک دادگای باڵا بڕیاریدا یاسای منداڵ لەباربردنی کە بە ماوەی (۵۰) ساڵ بەکار بوو، لە هاوینی (۲۰۲۲) دا هەڵبوەشێنرێتەوە.
بزووتنەوەی کرێکاری و ڕاپەڕینە شۆڕشگێڕیەکان بەبێ ڕۆڵگێڕانی کاریگەر و چالاکانەی بزووتنەوەی ژنانی ئازادیخوازی ڕادیکاڵ ناتوانن بە ئامانجەکانیان بگەن. ماوەیەکی یەکجار زۆرە ژنان لە کاریگەری چالاکانە لە سیاسەت و بڕیاردان لە جیهانی پیاوسالاری سیاسەتدا دوور خراونەتەوە، بەتایبەتی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکووری ئەفریقا، بەڕای کاتی ئەوە هاتووە ئەم هاوکێشەیە بگۆڕێت و ژنان گوتاری (خیطابی) ڕزگاریخوازانەی خۆیان

بەرز بکەنەوە، بۆ ئەوەی ئەو هەڵەزە گەورە شەڕاوێیەی کە لە بزووتنەوەی ژنانداهەیە، ئازاد بکرێت لەپێناو گەیانکاری ڕیشەیی و هەڵوەشاندنەوەی ئەو هەموو شەوازە پیاوسالاری و کۆنەپەرستانەیەی چەندین سەدەیەی بەمان ماوەتەوە. نەک هەر ئەوە، بەڵکو دەتوانە سەرەتایەک بێت بۆ ڕزگارکردنی هەموو کەمینگە لە هەموو جۆرەکانی ئیستغلال و هەڵاواردن.

٢٠٢٣-٣-٢

شیرین عەبدوڵا

بۆ منداڵان/ ئێپۆرێتی: نەورۆز و مامۆیار.. نووسینی: عەلی حەمەشید

کەمێک منداڵ و مەرمنداڵی کوێ و کچی تەمەن (٧بۆ١٤) ساڵان، جلوبەرگی ڕەنگاوڕەنگی کوردییان لەبەردایە، خەیان ئامادە کردووە دەچن بۆ گردی مامۆیار تا بەشداری ئاهەنگی یادی نەورۆز بکەن، کە بەنیەکی خۆشی نەتەوایەتییە. مامۆستا (ژیان)، ئێپۆرێتکی گەرانیی ئامۆزی بۆ ئامادەکردوون و هەمووییان تێیدا بەشدارن. دایکی (لاوین و شکۆ)، یاپراخی گەڵاموی بۆ ئامادەکردبوون، دایکی (ئاریان)، کووبۆ و دایکی (باسۆ)، شفتە و ئەوانی تریش میوە و چەرەساتییان ئامادە کردوە. کەوتنەڕێ بەرەو گردی مامۆیار، کە مامۆستا (ژیان) بەوشەوەیە ئەوانی بینی وتی:
ئەڕە منداڵینە ئەوە چییە؟ دەڵێی دەچن بۆ سێیران؟ بیرتان چووە ئەمە دەچین ئێپۆرێتک پێشکەش بۆ ئامادەبووان دەکەین؟
لاوین: (بەپێکەنینەوە)، مامۆستا گیان ئەی لە ڕۆژکی وا خۆشدا سێیران نەکەین کەی سێیران بکەین؟
شکۆ: ڕاستە نەورۆز و ئەمەش بەشداری ئەو بۆنە خۆشە دەکەین.
مامۆستا: دەی زەر چاکە بابەین، بەڵکو تا نزیکبوونەوەی کاتی ئاهەنگەکە پڕۆڤەیەک بکەین. پێشنگ: مامۆستا گیان، تۆ هەمیشە ویستووتە بۆچالاکیی نوێ و جوان بەشداری یادی نەورۆز بکەین.

ئاریان: ئەمەش حەزدەکەین کە گۆرە بووین کەسکی چالاک و خۆشویستی وەکو تۆ دەربچین. مامۆستا: سوپاستان دەکەم گوڵکانم، دنیا بن مرۆڤ بە هەوڵ و ماندووبوونی خۆی هەر چیەکی بووبێت پێی دەگات.
شکۆ: مامۆستا گیان ئەمە ئەو کاتانە دەخشین کە تۆ دەیت و پرۆژەی چالاکیەکی نوێمان پێ دەکەیت. پێکەوە دەیشتن تا لای سنووبەرکان و چوونە ژێر ئەو کۆپڕکەیەی کە بیان ئامادە کرابوو ، کۆلۆپڵکانیان داناو لەگەڵ مامۆستادا کەوتنە پرۆژەکردن، چونکە هەشتا خۆکەکی زۆر نەگەیشتبوون. بەخۆشیەوە خەڕا پرۆژەکەیان تەواوکرد، مامۆستا زۆری پێخۆشبوو، چونکە زۆر بەجوانی نمایشییان دەکرد. ئێستر دووانیان لەژێر کۆپڕکەکە بەدیار خواردنەکانیانەوە مانەوە و ئەوانیش کاتی نمایشکردنی چالاکیەکەیان هاتبوو. هەندێیان زانی بانگیشان کردن، ئێستر لەگەڵ مامۆستادا چوونە سەر سەکۆی(ستێج) تەختەی شانۆکە، مامۆستا هەر یەکەکیانی لە شوێنی تایبەتی خۆی داناو چەند ڕێنماییەکی کردن. ئێستر لەگەڵ شۆکەوە وەستا و پێیوتن دەست پێبکەن و هەر لەوێشەوە چاودێری دەکردن.
ئاریان: چەند ئاسوودە و دڵخۆشم کە دەبینم هەموان هاتوون بۆ گردی مامۆیار و یادی نەورۆز دەکەنەوە. ئازاد: دنیام کە ڕۆحی پیرەمێردیش ئاسوودە دەبێت کەوا ڕۆژانە لەو شوێنەدا، کە ساڵانی زوو یادی نەورۆزی تێدا کردۆتەوە، ئەوانیش ئاهەنگ سازدەکەن و یادی دەکەنەوە.
باس:
شەوی گەردی مامۆیار...لام خۆشترین شوێنی شارە
باش بزانن کە ئەم جێیە...پیرەمێردی گەورەی لێیە
مرۆڤێک بوو مرد و دەسڕ...بۆ ئاهەنگ و یادی نەورۆز ئاریان:
مامۆیار مامۆیار... لام جوانترین شوێنی شارە
پیرەمێردی ناوداری کورد...ناسراوە لای درشت و ورد وەکو نەریتێک لە مێژ...ئەو ئەم یادی کردۆتەوە (ئەمەژی ساڵی تازەیە)...کەسەرتای ئەو شیعرەیە پیرەمێرد نووسی بۆ نەورۆز...(دیلان)یش بەدەنگی پەسەز
هەندێیتر چەژی پەداوە ...لەسەرزار تاکوردماوە
بەدڵخۆشی دەمەم نەورۆز... لە هەمووڵایەکتان پیرۆز
ئازاد:
مامۆیار مامۆیار...لە نەورۆزدا پرشنگدارە
پیرەمێرد ئەو مرۆڤەیە...ئێستا ڕۆحی ئاسوودەیە
کە دەبینێت ڕۆژانە...وا بەخۆشیی و شادومانی
ئاوا یادی دەکەنەوە...بەشادی و زەردخەنەوە
کۆرس:

لەنەورۆزدا گشت ئاسوودەین... بەشداری ئەو یادە دەکەین تەکە
دەبن هەموو دەنگەک... دەبن بەیەک هەموو ەنگەک وەکو چیا
بەهەز دەبن... دژی زۆردار ئادەوەستن مامۆیار
مامۆیار... لە لای هەموان شکۆدار خۆزگە خۆزگە
مامۆیار... کە جوانترین شونی شارە دەیانکرد بە
سەیرانگای شار... پە چیمەن و گوە و گوزار ئەوسا دەبوو
بەجێی پشوو... هەموو کات ئازاوە دەبوو منداڵیش بە
یاریکردن... بە خۆشیی و کات بەسەر بردن بەی دەهاتن
لەگشت لاوە... یاری بکەن بە خولیاوە خۆزگەی ئەمە ەوون و
دیارە... لە سەیرانگای مامۆیارە هەکی گورە و
ەنگاوەنگ... بە سازدانی کە و ئاهەنگ لە ناویدا بنیات
دەنرا... بە پیرەمرد ناوزەد دەکرا
تا شاعیران و نووسەران... هونەرمەندان، شوکاران ەژانە
سەردانی بکەن... چالاکیی تیا ئەنجام بدەن ئەوسا
ەحی پاک و جوانی... پیرەمەردی سلەمانی لەگردکەی
مامۆیار... ئاسوودە دەبوو بەو کارە بەیە دەەین
مامۆیار... ئەوکاتە زەر جوانتر دیارە لەگشت لایەکی
کوردستان... دەن سەردانی دەکەن هەموان
شکە:
یادی نەورۆز لەرە جیایە... چەژ و خۆشیی زەری تیایە گورە
و بچوک بەیەکەوە... دەن و یادی دەکەنەوە مامۆیارە و
نەورۆز هەر دوو ... بە پیرەمرد بوون بە مژوو جێی شانازیی
سلەمانیین... هەمای خەاگریی و جوانیین خۆزگە بە سالی
داهاتوو... مامۆیارە ئاوا دەبوو
وەکو گوندەکی گشتیاریی ... بە چالاکی و کە و یاری
ناوی پیرەمرد لەو ناوە... زەر بەجوانی دەدروشاوە لەردا
کەتایی بە چالاکییەکە دەت و منداەکان دەیکەن بە چەپڵە ەزان و
مامەستا ژیانش دەت بە لای منداەکان و یەک یەک ماچییان دەکات و
سەرو چە نەرگزەکیشییان پەشکەش دەکات...

نووسینی: عەلی حەمەشید

ڕۆژی جیهانی کتێبی منداڵان.. ڕزا شوان

ڕۆژی سێشەممە (٢/ نیسان/٢٠٢٤) یای (٥٧) ەمین ساڵڕۆژی دامەزراندنی (ڕۆژی جیهانی کتێبی منداڵان)ە. هەموو ساڵێک لە ڕۆژی (٢/ نیسان) دا، بەم بۆنەیەوە، لە سەرانسەری جیهاندا، لە قوتابخانەکان و لە کتێبخانەکانی گشتی و تایبەتییەکان و لە مەڵبەندە ڕۆشنبیرییەکانی منداڵاندا، بە سپۆنسەری دەستەی ڕێکخراوەی نێودەوڵەتی کتێب بۆ لاوان (ئیبی) کە بارەگای، لە لەندەن لە بەریتانیایە، بە فەرمی ئاهەنگی شایستە و چالاکییی هەمەجۆری ڕۆشنبیری و هونەری بۆدەبڕێت. ئەم ڕۆژەش وەک ڕێزگرتن و پێزانینێ، بۆ بۆنەی یادی جۆزنی لەدایکبوونی کەنووسەر و شاعیری بەناوبانگی دانیمارکی (هانز کریستیان ئەندەرسەن: ٢/ نیسان/ ١٨٠٥ـ ٤/ ئاب/ ١٨٧٥) کە بە (باوکی چیرۆکە ئەفسانەییەکان لە جیهان) دا، دانراوە. خاوەنی زیاتر لە (١٥٠) کتێبی چیرۆکی فانتازیای چاپکراوە. کە بە ئەو سەردەمە ژمارەیەکی پەوانەیی بوو. لە چیرۆکەکانی: جلوبەرگی تازەی ئیمپراتەر، پەریی بچکۆلەی دەریا، پاوی سوور، کچە شقارتە فرۆشەکە، بچوە مراویەکی ناشیرین، بولبول، تەمالیزا، شاژنی بەفر، دوا خەونی پیرەدار بەووکە، داری سەروو،... هتد.

(گەلالەبمان) ی نووسەر و ڕۆژنامەنووسی ئەمانی، ئەو پێشنیاری ڕۆژی جیهانی کتێبی منداڵانی کرد. لە لایەن ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کتێب بۆ لاوان، کە ڕێخراوێکی خێبەخشی سوود نەویستە، پێشنیارەکەیان پەسەندکرد. لە ساڵی (١٩٦٧) دا، بەیاریان دا کە ڕۆژی (٢/ نیسان) هەموو ساڵێک، کە هاوڕۆژ و هاومانگە لەگەڵ یادی ڕۆژی لەدایکبوونی هانز کریستان ئەندەرسەن، بکرێت بە ڕۆی جیهانی کتێبی منداڵان لە هەموو جیهاندا. بە یەکەم جاریس ڕۆژی جیهانی کتێبی منداڵان لە سویرا سازکرا. لەو ساڵەوە تا ئەمڕۆ، ساڵانە وەاتێک لە وەاتانی جیهان ڕادەسپێرێت، بە سازکردنی ئاهەنگی سەرەکی و چالاکیی هەمەجۆڕی پەیوەست بەم ڕۆژە.

هەموو ساڵێکیش پەستەرێکی تایبەتی و دروشمێکی پەیوەند بەم ڕۆژەوە، لەلایەن ئەو دەوڵەتە میواندارەوە هەڵدەبژێرێت. ساڵی پار (٢٠٢٣) لە وەاتی (یۆنان) بەڕێوەچوو، لۆژێر

دروشمی"من کتێبم: بمخوێنەوە".
ئەمساڵ (٢٠٢٤) لایەن وەزارەتی (ژاپۆن) هەڵیگرت.
نووسەرەکی ناسراوی بواری ئەدەبیاتی منداڵان لە ژاپۆن، لەم رۆژەدا پەیامێک بەم بۆنەیەوە دەنووسێت و ئاراستەی هەموو منداڵانی جیهان دەکات. داوایان لێدەکات، کە ببن بە هاوڕێی هەمیشەی کتێب و هەگری خوێندنەوەببن. وێنەکێشەکی بەناوبانگی ژاپۆنیش لە بواری وێنەکێشانی کتێبی منداڵان، پێستەرێکی پەیوەندیدار بەم رۆژەوە دەکێشێت و دەبێتە لۆگۆی رۆژی جیهانی کتێبی منداڵان بۆ ساڵی (٢٠٢٤). گەڵێ چالاکیش لەم رۆژەدا ئەنجام دەدرێن، وەک: پشبڕکێی نووسین لە ژانرەکانی ئەدەبی منداڵان، کردنەوەی پێشانگای تابلۆی کێشراوی منداڵان، راگەیاندنی خەڵاتی کتێب، دیمانە لەگەڵ نووسەرانی منداڵان، پێشکێشکردنی کتێب بە منداڵان، چالاکیی رێشنبیری لایەن منداڵانەوە. وەرکشۆپ و کۆڕ و سیمینار دەربارەی کتێب و ئەدەبی منداڵان.
سەردانی بەشی منداڵان لە کتێبخانە گشتییەکاندا. خوێندنەوەی کتێبی چیرۆک بە دەنگەوە. باسکردنی ژیان و نووسینەکانی هانز ئەندرسەن و نووسەرانی تر،..هتد.
هەروەها لە زەربەی قوتابخانە بنەڕەتییەکان و لە کتێبخانە گشتییەکاندا، یادی رۆژی جیهانی کتێب بەرز دادەگیرێت. چالاکیی رێشنبیری و ئەدەبی و خوێندنەوە رێکدەخرێن. کە مامۆستاکان و قوتابیەکان و چیرۆکخوانەکان بەشداریان تێدەکەن.
هەندێک لە کتێبفرۆشەکانیش لەم رۆژەدا، داشکاندن بە کتێبەکانی منداڵان دەکەن.
مێژوو و گرنگییەکانی رۆژی جیهانی کتێبی منداڵان چین؟
بیگومان زەربەی ئەو زانست و زانیارییانەی کە دەیانزانین، لە کێبەوە فێریان بووین و وەرمان گرتووە. کتێب گرنگترین هەڵگری رێشنبیری و زەرنگی و زەرزانیمانە.

(تۆماس جیفرسەن) دەڵێت:" من ناتوانم بێبە کتێب بژیم".
(هێنری میللەر) دەڵێت:"کتێب تەنیا هاوڕێ نییە بەڵکو هاوڕێشمان بە دروستدەکات".
(لینی هێنری) یش دەڵێت:"تۆ فێردەبیت.. چونکە تۆ کتێب دەخوێنیتەوە".

کتێب رەنگی گرنگ و گەورەی هەیە لە گۆشکردن و پەروەردکردن و

لە راهێنانی ئەقڵ و دەروون و لە زاخاودانی هۆش و بیر و هەستی منداڵان. ڕۆژی جیهانی کتێبی منداڵان دەیەوێت، سوودەکانی خوێندنەوەی کتێب، بە بیری منداڵان بهێنێتەوە:
١ـ ڕۆژی جیهانی کتێبی منداڵان، هاندانی منداڵانە بۆ زیاتر خوێندنەوە. ئەرکی دایکان و باوکان و مامۆستایانە، کە هانی منداڵان و قوتابیەکانیان بدەن، کە ببن بە هاوڕێ هەمیشەی کتێب و هەگری خوێندنەوە ببن و خووی پێوەبگرن، هەموو ڕۆژەکیان ڕۆژی کتێب بێت. خوێندنەوە ببێت بە کولتوور و بە پێویستیەکی ژیانی ڕۆژانەیان.

٢ـ هاوسۆزی و خەیاڵی خوێندنەوەی کتێب، منداڵان ڕووبەڕووی ئاسۆیەکی نوێ دەکاتەوە. خەیاڵ و کنجکاوی منداڵان دەروژێنێت و فراوانتر دەبن. هانیان دەدات و فێری بەها جوانەکانیان دەکات. بە شتی نوێ ئاشنایان دەکات. کاریگەریی ئەرێنی ئەدەبی لەسەر منداڵان گەشەدەکات. وەی منداڵان بەرزتر دەکاتەوە و باری دەروونیان باشتر دەکات. ئارەزووی گەڕان بە دوای جیهانی دەوروبەریان بکەن. فێری بیرکردنەوە و داهێنانیان دەکات. هەموو ئەمانە، کارامەیی بنەڕەتین کە ڕەگایان پەدەدات، گەشەبکەن و ببنە گەورەساڵانی هۆشیار و زیرەک و میهرەبان.
٣ـ خوێندنەوەی کتێب، یارمەتیی منداڵان دەدات بۆ بەرزکردنەوەی توانی وشەسازی، لە ڕەکەی خوێندنەوە، بۆی ئەو زاراوانەی کە منداڵان بەکاریان دەهێنن، زۆرتر دەبن.
٤ـ خوێندنەوە ڕاهێنانکی گرنگە، بۆ مەشک، زاخاوی بیر و هۆشیان دەدات. مەشک سەرقاڵ دەکات. رایدەهێنێت بۆ ئەوەی بتوانێت پەیوەندییە دەماریەکانێ باشتر دروست بکات. بۆ تایبەتیش کتێبی وێنەیی ڕەنگاوڕەنگ، زیاتر گەشە بە مەشکی منداڵانی بچووک دەکات.
٥ـ ڕۆژی جیهانی کتێبی منداڵان، هاندانی بەاوکردنەوەی کتێبی کوالیتی بەرزی منداڵانە، بۆ تایبەتیش لە وڵاتانی تازەپێگەیشتوو. پاپشتیکردنە لەو کەسانەی پەیوەندییان بە منداڵان و بە ئەدبیاتی منداڵانەوە هەیە.
٦ـ ڕۆژی جیهانی کتێبی منداڵان، ڕۆژکی ئیلهامبەخش و هاندانی هۆشیاریە، بۆ خۆشەویستی خوێندنەوە و سەرنجاکێشان بە کتێبی منداڵان و بە ڕەگی بەرزی نووسەرانی ئەدەبیاتی منداڵان.
٧ـ ڕۆژی جیهانی کتێبی منداڵان هاندانە بۆ لیکۆینەوە و تۆژینەوەی

زانستی پێویست، بۆ منداڵان و بۆ ئەدەبیاتی منداڵان. بۆ بانگەشەکردن بۆ کتێبێ نوێیەکانی منداڵان.
٨ـ لە زۆر لە قوتابخانەکانی وڵاتاندا، لە رۆژی جیهانی کتێبی منداڵان. هەندێک لە منداڵانی خوێندنرانی کتێبێ وێنەییەکانی منداڵان، شەوازی جلوبەرگی پاڵەوان یان کارەکتەرەکانی کتێبێ دڵخوازەکانیان لەبەردەکەن و وێنەیان پێوەدەگرن.
٩ـ لەکەینوەکان دەریانخستووە، خوێندنوە بۆ چێژوەرگرتن، گەورەترین نیشاندەری سەرکەوتنە لە ژیانی ئەمڕۆ و داهاتوودا. بەداخەوە کە خوێندەواری نەخوێندەوارمان زۆرن. تەنها بە بوونی کتێبخانەیەک لە ماڵەکانتاندا نابن بە خوێندەری راستی. زۆری ژمارەی کتێب لە کتێبخانەکانتاندا، پێوەرنین بۆ ئاوەی خوێندەربیت، بەڵکو چۆنێد کتێبت خوێندتوە و سوودت لێوەرگرتوون، خووگرتن بە خوێندنوەوە پێوەرن.
(جۆزێف برودسکای) دەڵێت:"ئەو تاوانەی کە لە سوتاندنی کتێب مەترسیدارترە، نەخوێندنەوەیەتی".
١٠ـ کتێبی باش، بەوا و متمانەبەخەبوون و هیوا و گەشینی و ئازایەتی ئەدەبی
بە منداڵانی خوێنەر دەبەخشێت. دەبن بە کەسایەتیی هاوسەنگی سەرکەوتوو.
ئەوانە و چەندین سوودی تر، لە ئامانجەکانی رۆژی جیهانی کتێبی منداڵانە.
دایکان و باوکانی دڵقانی کورد، مامۆستایانی دڵسۆز و خەمخۆر. هەرچەندە کە کوردستانی نیشتمانی پیرۆزمان، رووبەرووی کەمەڵەک کێشە و نەهامەتی و نەبوونی و سەختی ژیان و گوزەران بووتەوە. بەڵام بە دەبێت منداڵە بەنازەکانمان باجی شکستیەکانی دەسەڵاتدارانی نابەڵەدی دەسەڵات قورخکردووی کوردستان بدەنەوە؟ لە چێژ و لە خۆشییەکانی ژیانی منداڵییان بەشبن؟ گوناه و تاوانی کێیە؟
ئایا زەربەی دایکان و باوکانی کوردستان، پارەی ئەوە لە گیرفانیاندا هەیە، کە لە رۆژی جیهانی کتێبی منداڵان، کتێب و گۆڤاری جوان بە منداڵەکانیان بکڕن و پێشکەشیان بکەن؟ ئەبابەی ئەم منداڵە بەنازانەمان، لە ئەستێی کێ دایە؟؟
رۆزا شوان
دوبەی: ٢٠٢٤

تەکەڵاو.. شیعری نەوزاد بەندی

کە دوکاندارەکە پێم ئەڵێ :
(مام حاجی) !
لە پێ تاسەک ئەمباتەوە و
دەم لە خەم دا ئەمێنێ ..
من هەشتا حەوت ساڵانم و
لەو ساوە چاوەڕێم باوکم
پاسکیلێکی دوو تایەم لە لای یوسفی عەبەکە ،
بە بەنزینەوە ..
بەڵێ
چاوەڕوانی پاسکیل ، ئەوێندە دوور و درێژ بێ ؟!
هەشتا لە ناوەندی کاوەم ،
چاوەڕێم سەیاحی فڕۆش ،
کارتی نمرەکان دابەش کا و
یەکی نیو دیناری بەینێ ..
لە هەورەبانەکە ، هەشتا ،
چاوەڕوانم
دوا دەپی
ئای چەندم خۆش ئەوکەی ناسێ ،
لە تەسجیلی مارکەی ناشناێ ،
بە تەسجیلی مارکەی سانکیو ،
لە کاستی ئەرجینایی
ماڵی خالیدی بازرگان ،
بە کاستێکی بەتاڵی ماڵی خەمان ،
بگوازرێتەوە ..قەیناکا گەر دەنگی ماسی فرۆش و بانگی عەسریش ،
تەکەڵی دەنگی ناسێ بێ ..
(نرخی کاستی ئەرجینا : یەک دینار و ..
نرخی کاستی بەتاڵیش : حەوت پەنجایی !)
ئاخر ئیتر مام حاجی چی ؟

⋆ ⋆ ⋆

تێ ،

ئەی پڕۆ خوراوەکە !
برنجە گەرم کراوەکە ..!
ئەی چا و قاوە هەزار جار کەپر کردووەکە ..!
هەمووی خەیاڵ بوون،
هەر هەمووی ..
ئەمیە و جولێت ..
شیرین و فەرهاد ..مەم و زین..
سوودی نییە ،
ئەگەر لەناو فڕۆکەیشا ،
یەک ببینین ..!
لەو سەری دنیایش دابەزین ،
سوودی نییە !

★ ★ ★

ئەوەندە چاودێری ووردی
خستبووە سەر کیژۆڵەکەی ،
ووتی : بابە !
واملێها تووە
شویش بکەم ،
مەردم لێم نزیک بێتەوە ،
تەلەفۆنت بۆ ئەکەم و
ئەقیژێنم :
خەرا..باوە ،
فریام کەوە ! ..
ساعدوني
HELP .. HELP

★ ★ ★

کێلایەتیی گەیشتە ئاستێ ،
بڕۆن موچە ڕەنگە بدرێ ،
ئەیکەن بەهەڵپڕۆکە و سەما ،
یا ڕەببی خوا بتانبڕێ !

★ ★ ★

کە تەنیا بووی ، بە تەنیا بووم ،
کە یەکمان دی ،

تەنیاتر بووی ، تەنیاتر بووم ..
ئەمجارە یەکتر جیبهێین ،
تەنیایی هەردووکمان ئەکوژێ !!

* * *

کاتێ بە ماڵ و منداڵەوە گەشت ئەکەی ، وەک ئەوە وایە هەشبایەک
خانەکەتانی لێگەڕێ
هەڵگرتبێ .. و
لە جێیەکی تر دابنابێ ..

* * *

ئەمە کە ئازاری هەموو گیاندار و
درەخت و بەگیانێک ئەدەین بەبێ هۆ ، ئامادەیشین ، کام دیکتاتۆر
خوێنیە
بێ و هەرچەنێک کە بیەوێ ، ئازارمان با ..

* * *
کەشکەکەت چەند گەورە و جوان بێ ،
چەند ژوورەکی تیایە ، تایبەت
بە میز کردن ! ..
عەترەکەت چەند شاهانە بێ ،
تازەکی تر خەت وون ئەکەی ،
ئەچی بە ژووری میزکردن ..!

* * *
زیاد لە ئادەی پێویست ،
ماڵەکانی خەتان پاک دەکەنەوە و ..
لە حەیوان خراپتریش ، شەقام و شوێنە گشتییەکان پیس دەکەنەوە ..
ئەمە لە دەروونزانیدا ، شیزۆفرینیایە و ..
لە ئایێندا پێی ئەوترێ : نیفاق ..

* * *

جاران نووسەرێک بمردایە ، دەستنووسەکانیان ساغ دەکردەوە
وپێشکییان بە ئەنووسی ، ئێستا هەشتا زیندوویت ، دەستنووسەکانت
ئەدزن .

* * *

ژیان تامی نوقوڵی ترش و شیرینی ئەبەخشی ،
کاتێ قارسی پانتۆڵەکانمان دادەدایەوە و
ئوتومان ئەکردن ..
چەند خاتەکی کاڵ و تاخی بەجێ دەهێشت ..
ئاخر باڵامان بەرز ئەبوو ..!

★ ★ ★

من ئەستایش ،
کە دەزووی کەلارێیەک ئەپچڕێ ،
چوار کەسان بە دوایدا ئەگەڕێم ..

★ ★ ★

ئەم کەمەگایە هی ئەوێیە
یەک ڕۆژی تەدا بژیت و
جێی بهێڵیت ..

★ ★ ★

سبەینێیش لای سەمونخانەی سان فرانسیسکۆ ..
یان لەبەردەم دەندرمەی فرۆشی ئیسپانیا ..
لە تەنیشت سەروپەخانەی بینس ئایرس ..
لە بەرامبەر کاش فرۆشی ئەستەمبوڵ ..
پشت سەرتاشخانەکەی پاریس ..
لای بایعیی لەندەنەوە ..!
گەر بتبینم ،
هاوکێشەکان هیچ ناگۆڕن ..
هەر وەک خۆیان ئەمێننەوە ..

★ ★ ★

لەکدانەوەی ووشەکان :
تا دوا دڵۆپ خوێن بە نیشتمان = تا دوا دڵۆپ نەوت بە گیرفان .